

Roditeljsko digitalno motrenje djeteta

Filipović, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:907180>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

RODITELJSKO DIGITALNO MOTRENJE DJETETA

Diplomski rad

Domagoj Filipović

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za pedagogiju

RODITELJSKO DIGITALNO MOTRENJE DJETETA

Diplomski rad

Domagoj Filipović

Mentorica: Dr. sc. Barbara Kušević

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Panoptikon kao konceptualni okvir razumijevanja praksi digitalnog motrenja djeteta.....	2
3. Roditeljsko digitalno motrenje djeteta.....	5
3.1. Terminološka i konceptualna određenja digitalnog motrenja.....	5
3.2. Razlozi roditeljskog digitalnog motrenja.....	6
3.3. Prakse roditeljskog digitalnog motrenja.....	10
3.4. Digitalno motrenje u kontekstu prava djeteta.....	11
3.5. Digitalno motrenje u kontekstu roditeljske odgovornosti.....	13
4. Empirijsko istraživanje.....	16
4.1. Određenje problema istraživanja.....	16
4.2. Korpus dokumentacije.....	18
4.3. Postupci prikupljanja i analize podataka.....	21
4.4. Rezultati.....	23
4.5. Rasprava.....	42
5. Zaključak.....	44
6. Literatura.....	48
7. Prilozi.....	55
7.1. Prilog 1. Lista izabranih članaka.....	55

Roditeljsko digitalno motrenje djeteta

Sažetak

Roditeljsko digitalno motrenje djeteta obuhvaća specifične prakse suvremenog roditeljstva determinirane postojanjem nadzora ili utjecaja na aktivnosti djece, a koje su povezane s korištenjem digitalnih uređaja. Ovakve prakse pretpostavljaju različite razine intruzije u privatnost i autonomiju djeteta s primarnim ciljem zaštite djeteta od percipirane opasnosti. Dječja skrbna i zaštitna prava u kontekstu roditeljskog digitalnog motrenja antagonistički su pozicionirana u odnosu na dječja participativna prava zbog same prirode ovakvih praksi. U ovom radu roditeljske su prakse digitalnog motrenja konceptualizirane panoptikom koji se u znanstveno-istraživačkom diskursu nadzora već etablirao kao adekvatan teorijski okvir. Panoptikon je kao teorijski okvir poslužio i za formulaciju koncepta roditeljske internalizacije i posljedične normalizacije nadzora. Kako bi se dobio primjeren uvid u konstrukciju (ne)opravdanosti praksi roditeljskog digitalnog motrenja, analizirano je 79 članaka s hrvatskih internetskih portala. Rezultati dobiveni refleksivnom tematskom analizom sadržaja demonstriraju da se Internet prikazuje kao izvor opasnosti, a prakse digitalnog motrenja kao nužne i dobre. U tekstovima su prisutni kontradiktorni stavovi i stajališta u vezi nekih tema, poput odnosa roditeljskog povjerenja i djetetovog rizičnog online ponašanja. Djetetova je dobrobit percipirana kao odgovornost roditelja koji trebaju pronaći način da balansiraju djetetovu zaštitu i autonomiju. Zaključni dio rada razmatra implikacije rezultata istraživanja na razumijevanje praksi roditeljskog digitalnog motrenja.

Ključne riječi: roditeljski nadzor, panoptikon, zaštitna prava djeteta, participativna prava djeteta, analiza web portala

Parental digital monitoring of a child

Abstract

Parental digital monitoring of a child involves specific practices of modern parenting that are primarily defined by the existence of surveillance or influence on children's activities that are mediated by the use of electronic devices. These practices exhibit different levels of intrusion into a child's privacy and autonomy to protect the child from perceived danger. A child's custodial rights and rights to protection are antagonistically positioned to the child's participation rights because of the very nature of such practices. In this work, parental digital monitoring of children is conceptualized through the theoretic framework of the panopticon which is an established framework in scientific discourse of surveillance. Panopticon was also used to formulate the concept of parental internalization and subsequent normalization of surveillance. 79 Croatian online web articles were analyzed to get an insight into the construction of the justifiability of parental digital monitoring practices. The results obtained by the method of reflexive thematic analysis demonstrate that the Internet is presented as a source of danger; parental digital monitoring of children is, thus, perceived as a necessary and reasonable practice and a child's risky online behavior. There are contradictory attitudes about different subjects, such as the relationship between parental trust and a child's risky online behavior. A child's wellbeing is perceived to be the responsibility of parents who need to find a way to balance the child's protection and autonomy. The concluding part of the paper considers the implications of the research results on understanding the practices of parental digital monitoring.

Keywords: parental surveillance, panopticon, child's rights to protection, child's right to participation, online web articles analysis

1. Uvod

Poznata hrvatska književnica Vedrana Rudan nekoliko je puta izjavila da su djeca bezuvjetna ljubav i doživotna robija. Sirovim leksikom i kako je to samo njoj svojstveno, brutalno je ogolila roditeljstvo do svoje srži – ljubav prema djetetu sasvim je sigurno u društvenom narativu bezuvjetna i čista, a odgovornost i dužnost koju roditeljstvo nosi slične su naravi. U globalnoj i sve više digitalnoj stvarnosti gdje je povezanost norma i privatnost vrlo relativan koncept, roditelji na sasvim novi način prilaze i rješavaju nove izazove djetinjstva i adolescencije. Tehnologija prodire do same srži intime te implicira koliko korporativne metode praćenja, toliko i mogućnost državnih institucija, ali i individua da pristupaju meta prostorima koji su im do pojave pametnih uređaja i raširene povezanosti na Internet bili teško dostupni.

Nadzor i ono što se u pedagogiji naziva helikoptersko roditeljstvo oduvijek su me zanimali. Ponajprije razmišljajući o motivaciji roditelja koji se upuštaju u ovakve prakse, često sam bio zatečen lakoćom kojom roditelji objeručke prihvaćaju razine kontrole nad autonomijom svoje djece. Ovdje se dakako ne referiram isključivo na literaturu i istraživanja, već i na anegdotalne situacije iz svojeg života koje su mi uvelike pomogle percipirati izazove roditeljevanja u 21. stoljeću. Nadzor djece nije nova pojava niti se on pojavio odjednom kako je tehnologija postepeno preplavljivala naše živote, no ono što se dogodilo je da je on postao jednostavno dostupniji. Aplikacije za praćenje lokacije djece koje čak omogućuju paljenje kamere i mikrofona, informatički pismena generacija roditelja i medijski fatalizam u kontekstu djece i Interneta otvorili su vrata kulturi intenzivnog roditeljstva i nadzora i Pandorina kutija nepovratno se otvorila.

O ovome mi je bilo izrazito teško promišljati jer sam nakon inicijalnog istraživanja postojeće akademske literature ustvrdio jednu stvar: ne samo da je domaća literatura oskudna, nego niti ne postoji konsenzus oko okvira razmišljanja o nadzoru i roditeljskog digitalnom motrenju djeteta. Oko samog naziva fenomena imao sam također velike dvojbe; „nadzor“ je bio ograničavajući termin u smislu da se fokusirao na radnju i čin nadzora, ali ne i na okvir mišljenja roditelja. „Motrenje“ je, u značenjskom smislu, bilo bolja opcija pošto svoj diplomski rad ne temeljim samo i isključivo na analizi praksi nadzora, već i na

rezoniranju i razumijevanju roditelja koji se upuštaju u prakse nadzora koji razumijem kao tek jednu vrstu motrenja. U nastavku rada kategorizirat ću i dublje razjasniti digitalno motrenje te pripadajuće prakse. Nakon određenja najboljeg termina, identificirat ću ključne točke i predstaviti temu i njezine pedagoške implikacije. Ovdje su mi koncepti panoptikona i roditeljskog *double-binda* u kulturi intenzivnog roditeljstva uvelike olakšali posao jer sam se mogao pozicionirati i razmišljati o svemu ovome kroz prizmu društvenih utjecaja i odnosa moći. U teorijskom okviru predstaviti ću i definirati koncept panoptikona, intenzivno roditeljstvo te predstaviti istraživanja i statistike koje će dati jasniji uvid u istražene aspekte roditeljskog motrenja te rodne, društvene i implikacije na dobrobit djeteta koje prakse digitalnog motrenja imaju.

Kao polazišna točka problematiziranja teme digitalnog motrenja djece poslužit će nam panoptikon, koncept koji se pojavio krajem 19. stoljeća; Holloway (2017) navodi da je Jeremy Bentham opisao panoptikon kao zatvor kružnog oblika u kojem zatvorenici ne bi bili sigurni jesu li ili nisu promatrani u bilo kojem trenutku. Michel Foucault kasnije je iskoristio ovaj koncept kao temelj za svoju knjigu Nadzor i kazna, gdje nadzor ne percipira niti kao instituciju, niti mehanizam, već kao oblik iskaza moći (Holloway, 2017). Ovo će postaviti temelje teoretskog razumijevanja nadzora kako ga danas koncipiramo.

2. Panoptikon kao konceptualni okvir razumijevanja praksi digitalnog motrenja djeteta

Sistematsko razmišljanje o nadzoru moguće je poduzeti temeljem teorijskog okvira panoptikona (Lyon, 2006; Haggerty, 2006; Boggard, 2012). U panoptikonu, u bilo kojem trenutku čuvari bi mogli nadgledati zatvorenike bez da su oni toga u tom trenutku svjesni te bi na ovaj način nekoliko čuvara moglo efikasno nadgledati veliki broj zatvorenika. Sustav vidljivosti koji ovaj koncept pruža bio bi implicitno povezan s jasno artikuliranim pravilima unutar zatvorskog okruženja. Disciplinarni moment panoptikona proizlazi iz činjenice da su zatvorenici svjesni da u bilo kojem trenutku mogu, ali i ne moraju biti promatrani od strane čuvara. Ovo bi ih, tumači Lyon (2006), navelo da reflektiraju svoje ponašanje i djeluju

korektivno prema sami sebi čime bi disciplina bila preusmjerena na samog zatvorenika. Riječima Foucaulta, "...panoptikon je mašina koja disocira dijadu vidjeti/bititi viđen: na perifernom prstenu, promatran je potpuno viđen; u centralnom tornju promatrač vidi sve bez da je ikada viđen." (Foucault, 2008, 6). Benthamovu formulaciju panoptikona Foucault je iskoristio kao svoj teorijski okvir razumijevanja nadzora te je svojim seminalnim djelom Nadzor i kazna disciplinarno utemeljio njegovu koncepciju (Boggard, 2012). Ovo se oslikava i u pedagogiji, gdje se nadzor u kontekstu odgojno-obrazovnih ustanova (Page, 2016; Berg, 2015), javnih prostora za dječju igru (Blackford, 2004) i roditeljavanja (Yu et al., 2017) razumije upravo kroz panoptički model... Holloway (2017) navodi da se panoptički nadzor manifestira kao iskaz moći u okvirima društvene hijerarhije. Ovdje je, tvrdi, riječ o Foucaultovoj koncepciji nadzora kao suptilnog sustava kontrole koji svojom pretpostavljenom neuhvatljivošću i sveprisutnošću utječe na ponašanje čovjeka. Ovakav vid nadzora danas je toliko sveprisutan da postoji kao *a priori* stvarnost materijalnoj stvarnosti, kao pretpostavljena i neupitna zadanost; nadzorne kamere nalaze se u svakoj školi, dječjem vrtiću, ili trgovini. Cheung i Chen (2022) navode da u Narodnoj Republici Kini panoptikon pronalazi savršenu manifestaciju; prisutna je nova forma građanskog upravljanja kroz apsolutno digitaliziran sustav Socijalnih poena, gdje se pomoću naprednih sustava nadzora motri svaki korak kineskih građana te im se životne mogućnosti mijenjaju s obzirom na to koliko poena imaju. Na Zapadu, društvene mreže pogonjene su panoptičkim načelima; one su preslika stvarnosti, stvarnost onkraj stvarnosti u kojoj smo mi sami autori svoje prezentacije svijetu. Panoptička priroda ogleda se i u sustavima nadzora i administracije društvenih mreža i ostalih tvrtki; Facebook je 2017. godine bio na optuženičkoj klupi zbog ilegalnog sakupljanja korisničkih podataka i subverzivnog upravljanja javnim mnijenjem (Hinds et al, 2020), a internetski div Google poznat je po intruzivnoj akumulaciji korisničkih podataka koji se koriste za financiranje poslovanja i optimizaciju i personalizaciju sadržaja (Zimmer, 2008). Čini se kako je nadzor potpuno normaliziran u kontekstu društva i društvenih odnosa, što, sugerira Etzioni, znači i snažan utjecaj norme nadzora na dispozicije, želje i individualne izbore ljudi (2000).

Prije same kategorizacije praksi motrenja, govorit ću nešto dublje o operacionalizaciji nadzora unutar panoptičkog okvira te ću nastojati dekonstruirati koncept panoptikona. Dekonstrukcija panoptikona pruža uvid u relacijski potencijal i dijalošku prirodu nadzora koji nije predstavljen kao isključivi *modus operandi* privilegiranih društvenih skupina, već fluktuirajući koncept dvojake prirode; promatrač i promatran vrlo su fleksibilne kategorije koje predstavljaju internalizaciju društvene moći, ali i relativizaciju ovih dvaju uloga i društveni *double-bind*. Ovo se primarno odnosi na demokratizaciju metoda i načina nadzora putem Interneta. Ne samo da životne situacije, stavove i preferencije u obliku enormnih količina podataka predajemo tvrtkama čije usluge koristimo, nego se i svjesno predstavljamo i konstruiramo svoj *online* identitet i podvrgavamo se pogledu javnosti. Nemorin (2017) navodi slično; u školskom kontekstu postoji podjednako prisutan i klasično panoptički nadzor (u vidu nadzornih kamera) koji je potpuno normaliziran, kao i post-panoptički element nadzora utjelovljen u mobilnim uređajima i platformama e-učenja koje otvaraju vrata fluidnijim formama nadzora. Za Koopmana (2015), vizualnost nadzora dominantna je komponenta panoptikona koja se u novijim modusima nadzora gubi; algoritmi koji su metafizički centralni toranj u panoptikonu ne predstavljaju nam se kao imanentna stvarnost; oni su potpuno van osjetilne percepcije i postoje tek u obliku ideje. Ovo pretpostavlja sve teže i teže određenje nadzora kao nečega jednosmjernog ili koherentnog; proliferacija nadzora kao sveprisutnog otvara vrata za njegovu participativnu prirodu definiranu voljnim samorazotkrivanjem. Promatranje drugih, ali i izlaganje sebe oku javnosti može na trenutke predstavljati ugodnu i zabavnu aktivnost te oboje može poslužiti formaciji identiteta; štoviše, Koskela (2004, prema Haggerty, 2006) sugerira da, za žene koje se konstantno upozorava na opasnost razotkrivanja u neprimjerenim kontekstima, čin razotkrivanja može biti emancipatoran. Haggerty (2006) tvrdi da se nadzor kao nešto zabavno ili oslobađajuće ne uklapa dobro s izvornim panoptičkim modelom. Boggard (2012) navodi slične tvrdnje. Novi modusi nadzora koji su decentralizirani, lišeni vizualnosti i nisu hijerarhijski pozicionirani dovode do dekonstrukcije panoptičkog modela. Panoptički model svojom idejnom izvedbom i svrhom referira se u velikom dijelu na moć, kontrolu i korektivnu funkciju – tri pretpostavke koje se u sadašnjosti gube i otvaraju prostor svojevoluminom izlaganju, samorazotkrivanju i interpersonalnom panoptičkom

nadzoru. Marciano (2022) na ovom tragu sugerira da je tehnologija integrirana u svakodnevne živote i funkcioniranje do te mjere da se tehnologija kojom se nadzor može vršiti ne percipira kao derivacija ideologije nadzora, već kao svakodnevna praksa lišena ideološkog narativa; drugim riječima, prakse digitalnog motrenja ne reflektiraju roditeljsku ideologiju koliko impliciraju društvenu stvarnost gdje se određene prakse digitalnog motrenja uopće ne percipiraju kao digitalno motrenje. Performativnu prirodu roditeljevanja naglašava Blackford (2004) te na primjeru dječjih igrališta adresira i fenomen samosvijesti majki koje nadgledaju svoju djecu u parku; one razumiju da se ne promatra samo njihovu djecu, nego i njih same te se podvrgavaju budnom oku i potencijalnoj kritici drugih majki zbog onoga što se percipira kao neadekvatno roditeljevanje. U svojem radu otići ću korak dalje od nadzora te ću kroz koncept panoptikona istražiti ne samo prakse nadzora, već i ono što ću u nastavku rada kategorizirati kao motrenje. Unatoč manjkavostima tradicionalnog panoptičkog modela, vjerujem da je primjerenost panoptikona u diskursu roditeljskog motrenja opravdana. Panoptikon kao konceptualni okvir razumijevanja društvenog fenomena nadzora pruža jedinstvenu mogućnost adresiranja ne samo motrenja iz perspektive promatranog, nego i njegove implikacije na promatrača te u tom pogledu predstavlja potentnu početnu točku analize roditeljskog digitalnog motrenja djece. Post-panoptičke i participativne forme motrenja sugeriraju mi i promjene u narativu roditeljskog digitalnog motrenja djeteta. Ovdje se posebno referiram na utjecaj koji društveno normaliziran nadzor ima na dispozicije i želje ljudi o kojem piše Etzioni (2000). Ukoliko je nadzor normaliziran u odnosima odraslih, može se teoretizirati o očekivano većoj pojavnosti praksi koje impliciraju nadzor u roditeljevanju. O ovim ću praksama govoriti u nastavku.

3. Roditeljsko digitalno motrenje djeteta

3.1. Terminološka i konceptualna određenja digitalnog motrenja djeteta

Pod digitalnim motrenjem djeteta u ovome radu određujem prakse nadzora i utjecaja na aktivnosti djece, a koje su nužno povezane s korištenjem Interneta ili digitalnih uređaja

općenito. U ovome radu nadzor držim jednim vidom roditeljskog digitalnog motrenja jer u roditeljskog digitalno motrenje ubrajam i prakse koje svojom prirodom nisu nadzor, nego utjecaj ili ograničenje, a koje ću precizirati u ovom odlomku. Prilikom razmišljanja o praksama digitalnog motrenja potrebno je osvrnuti se i na jedinstveno svojstvo digitalnog motrenja koje sam nazvao djelatni moment; je li aktivnost usmjerena ka prikupljanju informacija ili je njezina svrha kontrola i upravljanje uporabom digitalnih uređaja i Interneta? Djelatni moment u ovoj je podjeli fundamentalna razlika između dvije vrste digitalnog motrenja – onog pasivnog i onog aktivnog. Ova podjela izvorno je moja. *Pasivnim motrenjem* obuhvatio sam sve one aktivnosti kojima je svrha prikupljanje informacija, ali ne i direktan pristup i kontrola nad korištenjem uređaja i/ili Interneta. *Aktivno motrenje* određuje upravo ta kvaliteta kontrole koja se manifestira u kontekstu izravnog pristupa uređajima, korisničkim računima i sadržaju. Ovakva podjela rudimentarna je, no vrlo jasna i praktična jer će svako zamislivo roditeljsko ponašanje koje možemo nazvati digitalnim motrenjem moći lako biti svrstano u jednu od ovih kategorija. Ovo ćemo i konkretizirati na specifične roditeljske prakse koje će biti primarni predmet mojeg istraživanja.

Pod praksama pasivnog motrenja razumijem pregledavanje povijesti pretraživanja, pregledavanje fotografija, pregledavanje profila na društvenim mrežama, lokacijsko praćenje, čitanje privatnih poruka i pristup povijesti poziva te korištenje programskih roditeljskih kontrola za nadzor aktivnosti *in situ* te pristup korisničkim računima i digitalnim uređajima.

Pod praksama aktivnog motrenja razumijem korištenje programskih roditeljskih kontrola za blokiranje ili filtriranje sadržaja i vremensko ograničavanje korištenja uređaja.

3.2. Razlozi roditeljskog digitalnog motrenja djeteta

Razmišljanje o tome zašto se roditelji upuštaju u prakse roditeljskog motrenja nesumnjivo dovodi do razmišljanja o dispozicijama roditelja koji se u ovakve prakse upuštaju. Ovdje vrijedi pogledati neka od dostupnih empirijskih istraživanja koja ukazuju na različite

odnose korelacije ili prediktore ponašanja koje možemo nazvati intenzivnim roditeljstvom, a čije je digitalno motrenje jedna od novijih manifestacija. Rousseau i Scharf (2017) dokazali su da određene roditeljske osobine mogu služiti kao prediktori helikopterskog roditeljstva. Rousseau i Scharf (2017) identificiraju dvije kategorije crta ličnosti koje služe kao prediktori roditeljskih praksi: preventivnu i promocijsku pozicioniranost. One obuhvaćaju robusne osobine i crte ličnosti – dok se prevencijom podrazumijeva veliki fokus na moguće rizike te korištenje strategija minimiziranja mogućih gubitaka, promocijska pozicioniranost usmjerena je prema onome što se može dobiti te su, prema tome, osobe promocijski pozicionirane osobe sklone napredovanju i postignućima. Preventivno pozicionirani ljudi skloni su izbjegavanju problema, neuspjeha i negativnih iskustava i ishoda pošto ih vide kao znak slabosti, a ne mogućnost za učenje. Promocijska pozicioniranost predviđa voljnost za preuzimanjem rizika i nošenjem s problemima sistematičnim pristupom umjesto tehnikama izbjegavanja (Brockner i Higgins, 2001; Crowe i Higgins, 1997; Friedman i Förster, 2001, svi prema Rousseau i Scharf, 2017). Visoka razina preventivne pozicioniranosti može biti problematična zbog paralizirajućeg učinka samokritičnosti. Ljudi s visokom razinom preventivne pozicioniranosti nisu skloni kritičkoj retrospekciji jer ona djeluje inhibitorno na njihovo djelovanje, što je potvrđeno istraživanjem koje je demonstriralo da, prilikom razmišljanja o odlukama iz prošlosti s negativnih ishodom, osobe s preventivskom doživljavaju više krivnje od osoba s promocijskom pozicioniranošću (Piero et al., 2008, prema Rousseau i Scharf, 2017). Prilikom analiziranja podataka, ustanovljena je povezanost između majčinske i očinske promocijske pozicioniranosti, majčinskog i očinskog osjećaja relacijske krivnje (krivnje koja proizlazi iz međuljudskih odnosa i percipiranog neadekvatnog tretmana ljudi, u ovom kontekstu obitelji) te majčinskog i očinskog osjećaja nezadovoljstva samim sobom (eng. *self-regret*). Odnos između majčinske i očinske preventivne pozicioniranosti nije bio statistički značajan. Više razine majčinske ili očinske preventivne pozicioniranosti bile su povezane s višim razinama majčinskog ili očinskog helikopterskog roditeljstva, dok je promocijska pozicioniranost roditelja ustanovljena kao nepovezana s praksama helikopterskog roditeljstva tog roditelja. Partnerski utjecaj je također bio mjerljiv, pa je dokazana povezanost veće preventivne pozicioniranosti majki i praksi helikopterskog

roditeljstva kod oca, kao i povezanost između promocijske pozicioniranosti majki i očinskih praksi helikopterskog roditeljstva (Rousseau, Scharf, 2017).

Zanimljivo je da je kod očeva viša razina relacijske krivnje bila povezana s nižim razinama helikopterskog roditeljstva, što implicira višu razinu aktivnog djelovanja u odnosu na majke. Autori ovo tumače kao još jednu manifestaciju socijalizacijskog aspekta rodni uloga, gdje su muškarci socijalizirani ka aktivnom djelovanju, a žene socijalizirane kroz funkcionalnu prizmu *kin keepera*, rodne skripte opterećene primarno brigom za druge, a manje osobnom emancipiranošću i djelovanjem, što žene može učiniti manje sklonima djelovanju unatoč postojanju svijesti o pogrešnim praksama (Haines et al., 2016, prema Rousseau, Scharf, 2017).

Rezultati govore puno o dispozicijama roditelja, no bitno je predstaviti i razmišljanja roditelja o percepcijama sigurnosti djece. Istraživanje provedeno u SAD-u pokazuje kako 63% roditelja djece tinejdžera izrazito zabrinuto zbog potencijalnih *online* interakcija njihove djece s neznancima, baš kao što je 57% roditelja izrazito zabrinuto za reputaciju koju njihovo dijete konstruira *online* (Madden et al., 2012). Društvena normalizacija okrivljavanja roditelja za njihove postupke stavlja ih u nezavidnu situaciju u kojoj ih se direktno krivi za internalizaciju istih onih poruka koje im je društvo predstavilo kao adekvatne (Furedi, 2008, prema Bristow, 2014). Roditeljski osjećaj pritiska, panoptički nadzor koji se predstavlja kao eterični društveni konsenzus i postmoderni konstrukt digitalnog doba u kojem promatrati nužno znači biti promatran (od strane državnih institucija, ljudi iz njihove okoline, javnosti ili od partnera samog) kao i reprodukcija društvenih rodni uloga dovodi do velikih pritisaka da se roditelji ostvare u svojoj funkciji na najbolji mogući način. Istovremeno u medijima se ponekad pojavljuje retorika opasnosti i ugroze za djecu, retorika demoniziranja i vanjskog i *online* svijeta te njihovih utjecaja na dijete. Moguće je da su društveni pritisci koji uvjetuju nadzor i helikoptersko roditeljstvo pronašli svoje utjelovljenje kroz digitalne tehnologije. Gledano kroz leće panoptikona, nadzor teži automatizaciji, što digitalni alati i omogućavaju. Ukoliko je primarna motivacija za ovakvom vrstom kontrole zaštita djeteta od percipirane opasnosti, koliko se ovdje

zapravo radi o stvarnim ugrozama, a koliko o halucinaciji opasnosti i paranoji i o kojim je to percipiranim opasnostima riječ?

Jedna od vrlo čestih tema je negativan utjecaj tehnologije na mentalno zdravlje djece. Ono je česta tema mnogih diskusija i istraživanja i moguće je da je percipirani utjecaj tehnologije na mentalno zdravlje djece jedan od razloga zbog koji se roditelji upuštaju u prakse digitalnog motrenja djece. Metaanaliza provedena na 43 istraživanja dokazala je da korištenje interneta ima mjerljive negativne posljedice na ljudsku psihološku dobrobit (Huang, 2010). Korištenje Interneta i društvenih mreža kod djece i adolescenata opetovano je povezano s depresijom, impulzivnošću, razinama agresivnosti, socijalnom anksioznošću i poremećajima raspoloženja (Haddad et al., 2021; Restrepo et al., 2020). Iako točni mehanizmi utjecaja tehnologije na psihičko zdravlje još nisu jasni, ono što istraživanja pokazuju jest postojanje jasne korelacije. Postoje i dokazi postojanja kauzalne povezanosti između količine vremena provedenog na društvenim mrežama i subjektivnog osjećaja dobrobiti; eksperimentalna studija provedena 2017. godine zabilježila je znatno smanjenje depresivnih simptoma i osjećaja usamljenosti nakon što su sudionicima studije koja je trajala četiri tjedna ograničili korištenje svake društvene mreže na 10 minuta po danu (Hunt et al., 2018). Ironično, analiza 73 aplikacije koje se koriste za nadzor djece pokazala je kako je tek 11% analiziranih programskih mogućnosti usmjereno prema djetetovoj autonomnoj samoregulaciji; 44% se mogućnosti fokusiralo na roditeljski nadzor, a 43% na roditeljske kontrole i ograničenja; 2% preostalog sadržaja bilo je edukativnog tipa (Wisniewski et al., 2017). Druga izuzetno zabrinjavajuća stvar kod istih aplikacija alarmantno je curenje privatnih podataka. Sve aplikacije bile su vrlo invazivne sveze zahtjeva za pristup podacima na mobilnom uređaju. U 72% slučajeva pronađeni su dokazi dijeljenja tih privatnih podataka sa trećim stranama; 67% testiranih aplikacija diseminiralo je osjetljive korisničke podatke poput geolokacije ili jedinstvenog identifikatora bez eksplicitnog pristanka i ikakve enkripcije (Feal et al., 2020).

Što se tiče ostalih ugroza i opasnosti, možda je najbolje pogledati brojke u domaćim okvirima. U kontekstu Republike Hrvatske, MUP-ov statistički pregled temeljnih

sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2021. godinu¹ pokazuje ukupan porast kriminaliteta za 2.6%. Djece oštećene kaznenim djelima, uključujući i promet, ima 5106 – najviše njih (više od pola) žrtvom je kaznenih djela protiv braka, obitelji i djece, opet, ovdje ih je najviše žrtva povrede djetetovih prava, više od dvije tisuće. Potrebno je reći kako je i 682 djece bilo žrtvom kaznenog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, njih 11 bilo je žrtvom ubojstva, a njih 300 bilo žrtvom tjelesne ozljede ili teške tjelesne ozljede – niti malo banalno. Ipak, prilikom generalizacije ovakvih podataka i njihove primjene na svakodnevni kontekst, potrebna je razboritost. Koliko je zapravo ovih kaznenih djela počinjeno od strane članova obitelji, a koliko od stranaca i kako nam je i uolikoj mjeri ova informacija relevantna za teoretiziranje o digitalnom motrenju djece? Koliko je slučajeva ostalo neprijavljeno i samim time predstavlja statističku sjenu? Je li jedan od izvora perpetuiranja kulture straha i paranoje - roditeljski dom? Kakve se implikacije predstavljaju kao relevantne kad je u pitanju možebitno razrješenje ovakve vrste napetosti kroz roditeljske prakse digitalnog motrenja?

3.3. *Prakse roditeljskog digitalnog motrenja*

Nešto ranije spomenuti roditeljski strahovi, poput straha od komunikacije sa strancima, kao i brige za *online* reputaciju utjelovili su se kao prakse digitalnog motrenja (Madden et al., 2012). Isti autori navode da je 59% roditelja razgovaralo sa svojim djetetom jer su bili zabrinuti zbog nečega što je ono objavilo na društvenim mrežama, dok je 39% roditelja pomagalo svojoj djeci s postavkama privatnosti. Njih 50% upuštalo se forme aktivnog i pasivnog digitalnog motrenja (autori ne preciziraju podjelu: prepoznao sam je iz dobivenih podataka) koristeći pritom roditeljske kontrole za filtriranje, nadzor, ili blokiranje sadržaja, 42% roditelja pretraživalo je ime svojeg djeteta kako bi vidjeli kakve su informacije o njemu dostupne, a 44% informiralo se o politikama privatnosti i zaštite podataka tvrtke čije usluge djeca koriste ili namjeravaju koristiti. Anderson (2016) navodi da gotovo svi roditelji komuniciraju sa svojom djecom u vezi primjerenog i neprimjerenog *online*

¹ https://mup.gov.hr/UserDocImages/statistika/2022/Statisticki_pregled_2021_Web.pdf

ponašanja. U njezinom istraživanju provedenom u SAD-u na uzorku od 1060 roditelja djece starosti od 13 do 17 godina više od 90% roditelja navelo je da je razgovaralo sa svojom djecom o tome što je prikladno dijeliti online, koji sadržaj i mediji su prihvatljivi i kako se ponašati prema drugima u *online* okruženju. Primijećeno je da roditelji mlađe djece nešto više razgovaraju s djecom o tome od roditelja starije djece i da razgovore češće vode majke nego očevi.

Devet od deset djece u dobi od 11 godina posjeduje *smartphone* (Ofcom, 2022). Čini se kako su stavovi roditelja djece te dobi prema korištenju Interneta različiti ovisno o kojim se uslugama radi; roditelji pozitivno vrednuju korištenje interneta za pristup informacija, no rizici videoigara, društvenih mreža te *video-sharing* i *messaging* aplikacija percipirani su kao veći nego dobrobiti (Ofcom, 2022). Precizno definirane roditeljske prakse digitalnog motrenja i njihovu zastupljenost najbolje je sagledati unutar ranije u radu definirane podjele na aktivno i pasivno motrenje. Anderson (2016) potvrđuje da su se roditelji tinejdžera starosti od 13 do 17 godina upuštali u različite prakse motrenja; njih 61% pregledavalo je djetetovu povijest pretraživanja, 60% ih je provjeravalo djetetov profil na društvenim mrežama, 48% provjeravalo pozive i poruke, a 16% koristilo lokacijsko praćenje – prakse koje možemo kolektivno svrstati u pasivno motrenje. Manje ih se upuštalo u aktivno motrenje; njih 39% koristilo se roditeljskim kontrolama za blokiranje, filtriranje ili nadzor aktivnosti, a 16% koristilo se njima za ograničavanje vremena korištenja mobilnog uređaja. Anderson (2019) i Madden et al. (2012) dobili su slične rezultate i potvrdili da većina roditelja digitalno motri svoju djecu na neki od ponuđenih načina. U oba rada primjetna je i manja zastupljenosti praksi aktivnog motrenja (vremenske kontrole i ograničavanje sadržaja), što sugerira moguće postojanje roditeljske diskrecije i želje da djeca ne saznaju za njihove aktivnosti, što je nešto što bi svakako bilo vrijedno provjeriti u budućim istraživanjima.

3.4. *Roditeljsko digitalno motrenje u kontekstu prava djeteta*

Istraživači sve više i više skreću pogled na implikacije perpetualne i konstantne prakse prikupljanja osobnih podataka ljudi na njihove životne odluke i mogućnosti, kao i izazove koje ovo postavlja pred prava djeteta (Lupton i Williamson, 2017). Livingstone (2016, prema Lupton i Williamson, 2017) tvrdi kako se ustoličenjem digitalnog doba otvaraju i nova pitanja u vezi prava djeteta; kako životi djece postaju sve više posredovani tehnologijom i medijima koji se vrlo često mijenjaju i fluktuiraju u svojoj formi i svojem sadržaju, postavlja se pitanje je li digitalna era proširila prava djeteta ili ih smanjila. Kontroverzna su pitanja prava djeteta na privatnost *online*, prava na pristup informacijama i slobodu izričaja te prava na zaštitu od prijetnji koje su potencirane internetom. Nije teško vidjeti kako se događa tipičan sukob kod ovih nekoliko prava – primarno pravo zaštite postavlja se pred prethodna dva i direktno sukobljava s njima. Ovo nije rijetka pojava u ljudskim pravima, no kad je centralni medij širok i moćan kao što je to Internet, nailazim na poteškoće o kojima je dobro promisliti kroz leće aktualne kulturno-društvene skripte roditeljstva. Prava djeteta svakako su vrlo zamršeno pedagoško pitanje zbog interpretativne širine kojom su ona identificirana u dokumentu za koji se može reći da ih je zakonski utemeljio. Radi se, dakako, o *Konvenciji o pravima djeteta* (1989), dokumentu koji je postavio temelje za suvremenu teoriju i praksu na polju dječjih prava. *Konvenciju* su ratificirale sve države svijeta, izuzev SAD-a i Somalije te je time on postao međunarodni pravno obvezujući dokument koji je usvojilo najviše država (Širanović, 2011). Lansdown (1994, prema Polić, 2015) navodi da se sva prava definirana *Konvencijom* mogu podijeliti na skrbna, zaštitna i participativna prava. Polić (2015) navodi da se skrbna i zaštitna prava odnose se na skrb odrasle osobe i zaštitu djeteta od štetnih čimbenika, dok se participativna prava odnose na afirmaciju djeteta kao autonomnog ljudskog bića koje ima pravo donositi suverene odluke. Nerijetko se događa da u pedagoškom djelovanju dolazi do dileme u kojem trenutku skrb i zaštita djeteta dobiva primat nad djetetovom suverenosti i samostalnim odlučivanjem. *Konvencija* i ovdje daje orijentir referirajući se na koncepte najboljeg interesa djeteta i razvijajućih sposobnosti djeteta (Širanović, 2011). Ipak i ovdje nailazimo na poteškoće jer, kako upozorava Polić (2015), djelujući iz pozicije najboljeg interesa djeteta moguće je da dođe do negiranja dječje perspektive i autonomije. Slično navodi i Širanović; najbolji interes djeteta nailazi na konceptualan problem. Pošto ga

Konvencija eksplicitno ne definira, tko određuje što najbolji interes djeteta jest? Jesu li to odrasli ili i djeca imaju pravo glasa? Slično rezoniranje postoji i kod koncepta razvijajućih sposobnosti djeteta gdje tumačenje može biti dvostruko: razvijajuće sposobnosti mogu biti interpretirane kao dokaz dječje neadekvatnosti sveze donošenja vlastitih odluka ili kao indikator smanjenja razine kontrole i povećavanja dječje autonomije kako se te iste sposobnosti razvijaju i povećavaju s djetetovim rastom i razvojem (Širanović, 2011). U kontekstu roditeljskog digitalnog motrenja djece ovo je osobito primjenjivo. Pošto roditelji često vide Internet i svijet općenito kao nesigurnim (Ofcom, 2022; Madden et al., 2012), očekivano je da će jedan dio roditelja biti skloniji preventivnom djelovanju u vidu kontrole, a drugi dio biti skloniji vjerovati djetetovoj rasudbi, čega se dotiču Rousseau i Scharf u svojem istraživanju (2017). Oprečno razmišljanje o dječjim pravima te njihovo antagonističko pozicioniranje sugeriraju otvorena pitanja i velik prostor za kreativna rješenja. Na koncu, prava na sudjelovanje ne moraju se odbaciti kako bi skrbna ili zaštitna prava bila ispunjena – izbor je uvijek moguće suziti kad on predstavlja štetnu ili potencijalno opasnu opciju i u isto vrijeme predstaviti alternativni izbor koji će biti primjeren okvirima razvojnih sposobnosti djeteta. Teži dio posla, a to je svjesnost, kritičnost i donošenje odluka koje će adresirati i dječje potrebe za autonomijom i njegov najbolji interes ovako se stavljaju na odgovornost roditelja.

3.5. *Digitalno motrenje u kontekstu roditeljske odgovornosti*

Roditeljske odgovornosti, baš kao i dječja prava, legislativno su utemeljene. Roditeljska skrb definirana je u članku 91. Obiteljskog zakona: „Roditeljsku skrb čine odgovornosti, dužnosti i prava roditelja, u svrhu zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava te dobrobiti. Roditeljsku skrb roditelji su dužni ostvarivati u skladu s djetetovim razvojnim potrebama i mogućnostima.“ (Obiteljski zakon, NN 103/15). U trećem se stavku istog zakona elaborira i koncept razvijajućih sposobnosti o kojem je ranije bilo riječi navodima da su roditelji „... dužni o pojedinačnim sadržajima roditeljske skrbi razgovarati i sporazumijevati se s djetetom u skladu s njegovom dobi i zrelošću“ (Obiteljski zakon, NN 103/15). Ovo podrazumijeva otvorenu komunikaciju i povjerenje, koje je osobito bitno prilikom razmišljanja o roditeljskoj odgovornosti. Pošto su roditeljska skrb i validiranje

djetetove autonomije zakonski utemeljeni, postavlja se pitanje je li roditeljsko digitalno motrenje oblik intruzije i delegitimiranja dječjih prava ukoliko se odvija u kontekstu u kojem dijete ima razvijene sposobnosti dobre rasudbe. One prakse čiju je svrhu moguće objasniti djetetu trebalo bi djetetu objasniti. Ovakva praksa komuniciranja roditeljskih odluka podrazumijeva i visoke razine povjerenja. Na ovom tragu, Kerr et al. (1999) sugeriraju da se roditeljsko povjerenje najbolje ostvaruje djetetovim samoinicijativnim dijeljenjem svakodnevnih informacija. Također navode i postojeću povezanost između delinkventnog ponašanja i manjka roditeljskog povjerenja, gdje je manjak povjerenja bio poveznica između delinkvencije i lošeg odnosa roditelja i djeteta; ovo, sugeriraju, znači da bi roditeljska nezainteresiranost i njihov manjak emocionalne investiranosti mogli biti uzrokovani gubitkom povjerenja, baš kao što bi nepovjerenje i posljedična roditeljske nezainteresiranost mogli biti uzrok delinkventnog ponašanja. Riječima autora, „detektirani odnos između povjerenja i odnosa roditelj-dijete sugerira da kauzalnost ne potječe nužno iz nezainteresiranih roditelja. Moguće je da je njihova nezainteresiranost rezultat nepovjerenja. Ako su odnosi bazirani na povjerenju, što ljudi čine kad ne mogu vjerovati drugoj osobi? Možda se emocionalno povlače iz odnosa; peru od njega ruke. Možda se roditelji emocionalno povlače od adolescenata u koje su izgubili povjerenje ili s kojima nikad nisu mogli izgraditi odnos povjerenja.“ (Kerr et al., 1999, 750, *prijevod moj*). Još jedan bitan element relevantan za koncepciju roditeljskih odgovornosti jest percepcija rizika, gdje Marciano (2022) zaključuje da roditelji, bez obzira na njihovu razinu kritičnosti o društvenoj uvjetovanosti kulture straha i rizika, podliježu određenoj razini utjecaja te iste kulture; roditelji autoritativnog stila podvojeni su između straha izazvanog potencijalnim izlaganjem riziku i želje da dozvole djeci primjerenu razinu autonomije, dok su autoritarni roditelji nesvjesni diskursa rizika i opasnosti te se upuštaju u ponašanja opravdavana koncepcijom roditeljske odgovornosti zaštite djeteta od opasnosti.

Ukoliko roditelj iskaže percipirano nepovjerenje prema djetetu u *online* svijetu te krene nadzirati djetetovu povijest pretraživanja, poruke ili navike korištenja elektroničkih uređaja, može li to onda dovesti do smanjenja povjerenja unutar odnosa roditelja i djeteta? Je li motrenje, na kraju krajeva, efikasno, ili djecu tek potakne da pronađu način da zaobiđu

nadzor? Steeves (2012) sugerira korelaciju između učestalosti i obujma roditeljskog digitalnog motrenja i osjećaja povjerenja između roditelja i djece i mladih. Sudionici studije, djeca stara 11 i 12 godina koristila su Internet kako bi upoznala svijet odraslih i društvene uloge koje su dostupne, poput poslova, škole ili mjesta gdje će provesti odmor s obitelji. Oni su vjerovali da je roditeljsko motrenje nužna mjera opreza jer Internet može biti opasno mjesto. Tinejdžeri su, pak, bili nezadovoljni roditeljskim motrenjem i imali su manje povjerenja u roditelje koji su ih rutinski nadzirali te su se koristili alternativnim rješenjima kako bi ih bilo nemoguće pratiti, što sugerira obrnutu vezu između povjerenja i tendencije digitalnog motrenja.

Roditeljski je nadzor, dakako, vrlo bitan odgojni element. U skladu s ranije definiranim razvijajućim sposobnostima djeteta, kako dijete raste i razvija se rast će i napetost i tenzija upravo između kontrole i autonomije; između nadzora i između slobode. Niske razine roditeljskog nadzora povezane su s većim rizikom korištenja sredstava ovisnosti, agresije i rizičnih seksualnih odnosa (Dittus et al., 2015; Collier et al., 2016). Roditeljski nadzor ima ne samo zaštitni učinak, već je i povezan s višim ocjenama u školi, prosocijalnim vještinama i nižim razinama depresivnih simptoma (Criss et al., 2015; Jacobson & Crockett, 2000; Rankin & Quane, 2002, sve prema prema Witherspoon et al., 2019). S druge strane, visoke razine roditeljskog motrenja povezane su s delinkvencijom (Hoeve et al., 2009). Roditeljska je odgovornost, čini se, pronaći fini balans između kontrole i autonomije i voditi se vlastitom prosudbom o onome što je (ne)primjereno. Ova je prosudba individualna i primarno vođena referiranjem na djetetovu sposobnost i povjerljivost, što se ponekad može pokazati izuzetno teškim zadatkom.

4. Empirijsko istraživanje

4.1. Određenje problema istraživanja

Sve više istraživanja upućuje na to da roditelji osjećaju različite modalitete nesigurnosti u vezi svojih roditeljskih sposobnosti i okruženja unutar kojeg se kao roditelji ostvaruju. Siibak (2019) primjerice navodi da osjećaju sve više i više bojazni ne samo za sigurnost i dobrobit vlastite djece, nego i za vlastite mogućnosti da se ostvare u ulogama odgovornih i dobrih roditelja. Blackford (2004) na sličnom tragu naglašava performativnu prirodu roditeljevanja i referira se na visoke razine roditeljske samosvijesti u vezi odgoja koje se fenomenološki manifestiraju prilikom dječje igre u parku. Marciano (2022) produbljuje i teoretizira o ovoj nesigurnosti, gdje konstruktivističku prirodu fenomena nadzora razumije kao rezultat društveno uvjetovane kulture straha i rizika koja uvjetuje internalizaciju suprotnih stavova i ponašanja u vezi odnosa nadzora i autonomije. Hasinoff (2016) eksplicira da se manifestiranje ovakvih stavova preslikava na roditeljevanje; tehnološka rješenja koja omogućuju digitalno motrenje, tvrdi, kapitaliziraju na roditeljskim strahovima pružajući „lažnu utjehu da se, s dovoljno podataka, svijet može organizirati u kategorije sigurnih i nesigurnih ljudi, mjesta, i vremena“ (Hasinoff, 2016, 13). Na sličnom tragu, Gabriels (2016) iskazuje zabrinutost da roditelji, koristeći alate lokacijskog motrenja djeteta kako bi adresirali strahove u vezi percipirane opasnosti pogrešno interpretiraju kontrolu kao brigu. Konstantna dostupnost koju digitalni uređaji pružaju, tvrdi, inherentna je digitalnom dobu i ona otvara vrata novim modusima nadzora koje kolektivno možemo nazvati digitalnim motrenjem. *Pod digitalnim motrenjem djeteta u ovome radu određujem prakse nadzora i utjecaja na aktivnosti djece, a koje su nužno povezane s korištenjem Interneta ili digitalnih uređaja općenito.* Digitalno motrenje dijelim na aktivno i pasivno motrenje, gdje je primarna razlika između aktivnog i pasivnog motrenja postojanje direktne intervencije u korištenje digitalnih uređaja kod aktivnog motrenja, odnosno nadziranje djetetovih online i offline aktivnosti bez direktne intervencije koja ograničava korištenje uređaja kod pasivnog motrenja. U prakse aktivnog motrenja ubrajam korištenje programskih ili fizičkih roditeljskih kontrola za blokiranje ili filtriranje sadržaja i ograničavanje korištenja uređaja, poput vremenskih kontrola korištenja i kontrola vidljivosti sadržaja. Kao prakse pasivnog

motrenja razumijem pregledavanje povijesti pretraživanja, pregledavanje fotografija, pregledavanje profila na društvenim mrežama, lokacijsko praćenje, čitanje privatnih poruka, pristup povijesti poziva, korištenje programskih roditeljskih kontrola za nadzor aktivnosti *in situ* kao i pristup korisničkim računima i digitalnim uređajima u cijelosti. Ove prakse pasivno su motrenje jer ne postoji direktna intervencija koja mijenja mogućnosti korištenja uređaja ili ograničava vidljiv sadržaj; iako se praćenje lokacije i potpuni pristup mobitelu mogu činiti vrlo intruzivnima i aktivnima, one suštinski ne utječu na korištenje uređaja; sav sadržaj na Internetu i dalje je dostupan i ne postoje ograničenja korištenja određenih aplikacija ili digitalnih uređaja općenito, što su karakteristike aktivnog motrenja. Anderson (2016) navodi da je 84% roditelja ispitanika vršilo digitalno motrenje na barem jedan od šest načina (pregledavanje povijesti pretraživanja, provjeravanje profila na društvenim mrežama, provjeravanje poziva ili poruka, korištenje roditeljskih kontrola za filtriranje sadržaja ili nadzor aktivnosti *in situ*, korištenje roditeljskih kontrola za vremensko ograničavanje korištenja mobilnog uređaja i lokacijsko praćenje djece) koji su u istraživanju bili ponuđeni, gdje je primjetna veća zastupljenost praksi pasivnog motrenja od praksi aktivnog motrenja.

Posljedice takvih roditeljskih praksi razmatra Rooney (2010), koja smatra problematičnim to što roditeljsko digitalno motrenje podrazumijeva nepovjerenje prema djetetu; centralni problem, tvrdi, nije kako i gdje se digitalno motrenje odvija, već zašto ovakav roditeljski nadzor uopće postoji. U okvirima u kojima je digitalno motrenje normalizirano i nevezano za specifične roditeljske ideologije i stilove, Marciano (2022) sugerira da dolazi do stvaranja društvenog konstrukta obiteljske klime nadzora.

U kontekstu Republike Hrvatske ne postoji mnogo radova koji se dotiču specifične teme digitalnog motrenja djece. Pronađeno je nekoliko radova srodnih tema, poput roditeljskog nadzora vezanog uz uporabu pornografije među adolescentima (Popinjač, 2023), istraživanja o sigurnosti djece na internetu (Ciboci et al, 2020) te odnosa između percipiranog roditeljskog nadzora i ponašanja na internetu (Lagator, 2017). Neistražena tematika otvara razne mogućnosti istraživanja, a u svojem empirijskom dijelu baviti ću se konstruiranjem koncepta roditeljskog motrenja kako ga razumijem u ovom radu putem

članaka dostupnih na internetskim portalima namijenjenim roditeljima. Berger i Luckmann (1992) navode da je stvarnost društveno uvjetovan konstrukt te da imanentna suština društvene stvarnosti nije dohvatljiva ljudskom umu, već je stvarnost konstruirana svim interakcijama, normama, i kolektivnim slaganjem, odnosno neslaganjem s dominantnim društvenim narativima koji su u konstantnom stanju dinamičke interakcije. Konstruktivizam primijenjen na razumijevanje društvene uvjetovanosti roditeljevanja i na određanja dominantnih normativnih koncepcija roditeljevanja determinira ono kao konstrukt nastao u interakciji sa širom društvenom zbiljom.

Pedagogičnost analize članaka ogleda se u njihovu potencijalu da kao izvori informacija utječu na roditeljske stavove i ponašanja, kao i da reflektiraju kulturno dominantne narative odgoja, obrazovanja i roditeljstva. Cyberprostor nudi nove mogućnosti informiranja i gotovo neograničen sadržaj i doseg; Madge i O'Connor (2006) naglašavaju ovu dimenziju u kontekstu majčinstva. Da mediji mogu utjecati na stavove i mišljenja demonstrirali su Piña, Torres i Griffith (2023) na primjeru televizijskih vijesti i pozitivnih implikacija koje redovno gledanje znanstveno utemeljenog sadržaja ima na roditeljske prakse. Oni su eksperimentalnom metodologijom dokazali da gledanje kratkih stručnih videozapisa o roditeljevanju pozitivno utječe na roditeljsku namjeru implementacije znanja i tehnika za koje su saznali putem tih videozapisa.²

Na tragu Maricanova teoretiziranja o novom konstrukt obiteljske klime nadzora, a koja je određena panoptičkim i post-panoptičkim diskursom u digitalnom dobu koji definiram kao svijest o postojanju višeslojnih modusa nadzora u svakodnevnom životu i internalizaciju tog nadzora kao neizbježnoga i(li) nužnoga, *cilj je ovog rada opisati kako odabrani hrvatski internetski portali, u člancima koji adresiraju roditeljske prakse aktivnog i pasivnog digitalnog motrenja djeteta, konstruiraju (ne)opravdanost tih praksi.*

4.2. Korpus dokumentacije

² Dietrich et al. (2006) na primjeru novinskih članaka koji pozitivno, odnosno negativno utječu na samoiskaze o mentalno bolesnim ljudima također demonstriraju utjecaj medija na mišljenje. Ovdje nije riječ o istraživanju s roditeljima, no relevantno je zbog toga što govori o utjecaju medija na mišljenje.

Svi portali koje analiziram izabrani su s popisa hrvatskih portala (<https://www.hrportali.com/>) i Google pretragom termina „portali za roditelje“ (te izborom portala koji su bili izlistani na prvoj stranici Googleove pretrage) pošto je za istraživanje bilo svrsishodnije fokusirati pretragu na portale koji se specifično bave temom roditeljavanja jer su sadržajno bogatiji i više fokusirani. Svi portali analizirani su koristeći PageRank algoritam i besplatan alat dostupan na <https://www.similarweb.com/> koji prikazuje koliko posjeta je web mjesto imalo u proteklom mjesecu.

PageRank algoritam vrednuje stranice tako da im daje numeričku ocjenu od 1 (najmanje relevantno) do 10 (najviše relevantno), gdje se „relevantnost web stranice određuje na temelju relevantnosti web stranica koje imaju linkove na promatranu stranicu“ (Horvat, Mundar, 2017, 52). Rangiranje je provedeno na 10 portala u lipnju 2023. te su dobiveni sljedeći rezultati:

- o missMAMA (6/10)
- o roda.hr (4/10)
- o roditelji.story.hr (4/10)
- o mojedijete.com (3/10)
- o ringeraja.hr (4/10)
- o mamatataja.hr (3/10)
- o modernoroditeljstvo.com (2/10)
- o djecjaposla.com (3/10)
- o pitajmamu.hr (3/10)
- o bebe.hr (3/10)

PageRank algoritam koristi se prilikom Googleovog rangiranja web stranica te se PageRank od 4 ili viši od 4 smatra iznadprosječnim (rocketdigital.ca). Pošto PageRank rangira i ocjenjuje web mjesta prema tome koliko su ona povezana s drugim web mjestima,

bilo je potrebno i pronaći drugu metriku kako bi se bolje procijenila relevantnost izvora. Činjenica da jedno web mjesto sadrži hiperlink do drugog web mjesta demonstrira povjerljivost i može se tumačiti kao referenca u online svijetu, no ono što nam PageRank ne govori je činjenica koliko je puta neko mjesto posjećeno; ovo je relevantno jer veća posjećenost signalizira i veći broj čitatelja što je za empirijsko istraživanje izuzetno bitno. Stoga je za drugu razinu analitike korišten besplatan alat dostupan na <https://www.similarweb.com/> gdje je utvrđeno koliko posjeta je svaki od ovih portala imao u proteklom mjesecu (svibanj 2023). Rezultati su sljedeći:

- o missMAMA (438200)
- o roda.hr (430100)
- o roditelji.story.hr (262100)
- o mojedijete.com (3700)
- o ringeraja.hr (35600)
- o mamatataja.hr (49700)
- o modernoroditeljstvo.com (8200)
- o djecjaposla.com (47400)
- o pitajmamu.hr (23000)
- o bebe.hr (29000)

Selekciju portala iz kojih će članci biti preuzeti temeljio sam na kombiniranim rezultatima PageRanka i analitike broja posjeta. Ove dvije razine analitike ne samo da pružaju bolju mogućnost selekcije relevantnih izvora, već i visok PageRank u ovoj analizi signalizira veći broj posjeta u tri od četiri slučaja PageRanka 4 ili većeg od 4. Pošto postoje drastične razlike u broju posjeta, a korpus dokumentacije koja će se koristiti za analizu čine novinski članci s tri najposjećenija hrvatska portala namijenjena roditeljima (<https://miss7mama.24sata.hr/>, <https://www.roda.hr/> i <https://roditelji.story.hr/>) koji imaju relativno visok PageRank.

Selekcija članaka na ovim trima portalima odrađena je preko ključnih riječi koje sam identificirao, a period koji sam odabrao je od 1.1.2013. do 15.6.2023. Ključne riječi za pretraživanje podijelio sam u tri grupe. Prva grupa ključnih riječi (Internet, mobitel, ekran, GPS, poruke, pozivi) odnosi se na (ne)fizičke tehnološke alate ili uređaje koji omogućuju povezivanje na Internet i dodatne usluge, poput poziva, poruka, ili usluga lociranja. Prva grupa riječi funkcionira kao okvir operacionalizacije digitalnog motrenja tu su ove riječi izdvojene kao relevantne za okvirnu koncepciju digitalnog motrenja kako ga u radu razumijemo. Druga grupa riječi (praćenje, nadzor, filtriranje, kontrola, povijest pretraživanja, roditeljske kontrole) specifične su roditeljske prakse korištene za fokusirano pretraživanje. Treća grupa riječi (sigurno(st), nesigurno(st)) najopćenitije su od svih, ali i najviše normativno određene zbog čega su predstavljene kao kontrast. Pretragom samo jedne od ovih riječi mogao bih dobiti članke u kojima je zastupljen jasan stav u vezi sigurnosti, odnosno nesigurnosti (online) svijeta, stoga sam odlučio pretražiti oba pojma.

U prvotnoj pretrazi pronašao sam 124 članka na sve tri web stranice koji su tematski bili orijentirani prema roditeljskom digitalnom motrenju djeteta. U samom početku reportaže i izvješća o pojedinom incidentu vezanom uz Internet ili digitalne uređaje nisam uvrstio na prvu listu jer su suviše deskriptivnog tipa i ne doprinose razumijevanju teme; naime, prilikom pretraživanja pojedinih ključnih riječi (mobitel, Internet) ponekad sam znao naići na članke koji opisuju neki incident, a koji nije nužno povezan s digitalnim motrenjem. Nakon pomnijeg iščitavanja, maknuo sam i sponzorirane članke, članke s nagradnim igrama i slično. Na koncu, za analizu je ostalo prihvatljivo 79 članaka s tri ranije navedena portala. Lista članaka s poveznicama dostupna je u Prilogu 1.

4.3. Postupci prikupljanja i analize podataka

U skladu s temom rada i ranije definiranim ciljem istraživanja u ovom radu bio je korišten kvalitativni pristup. Bogner (2000) navodi da kvalitativna metodologija omogućava naturalistički, induktivni i neposredan kontakt s predmetom znanstvenog proučavanja, kao i kontekstualnu osjetljivost i fleksibilnost. Nakon kopiranja odabranih članaka u poseban

dokument, sadržaj je bio analiziran reflektivnom tematskom analizom pomoću open-source programa Taguette.

Tematska analiza, navode Braun i Clarke, sistematična je metoda analize podataka čija je svrha identificiranje, organiziranje, i analiza obrazaca značenja/tema kvalitativnih podataka (2022). Primjerenost induktivne i reflektivne tematske analize u ovom se radu ogleda ponajprije u njezinom organizacijskom potencijalu i mogućnostima sistematične interpretacije značenjske dimenzije razumijevanja digitalnog motrenja koja je u člancima prisutna. Induktivnost podrazumijeva generiranje i ekspliciranje značenja iz različitih jedinica podataka koji su dostupni. Utemeljena teorija ili analiza narativa također bi bile tehnički primjerene, no pošto su novinski članci posrednik u prijenosu značenja, a ne subjekt koji živi stvarnost, analiza unutar okvira ponavljajućih obrazaca značenja je nešto primjerenija; druge metodologije bile bi nešto manje primjerene jer su u pitanju novinski članci koji prolaze proces recenzije, revizije i (ne)odobravanja i stoga je sam narativ na neki način uvjetovan i predodređen. Smatram da tematska analiza sadržaja samog po sebi pruža najjasniji uvid koji će najbolje odgovoriti na identificirani cilj istraživanja.

Potrebno je osvrnuti se i na etička pitanja koja se predstavljaju prilikom korištenja medijskih materijala u istraživanju. Većina članaka potpisana je, a u nekima se također spominju i imena drugih osoba (poput intervjuiranih roditelja, stručnjaka, liječnika i sl.). Etičko pitanje koje se predstavlja primarno je ono povjerljivosti podataka i pristanka osobe na istraživanje. Iako su osobe koje se spominju u člancima pristale da članci koji ih spominju budu objavljeni na web mjestima, one nisu dale eksplicitan i jasan pristanak da njihove riječi budu predmetom znanstvenog istraživanja. Ipak, ti materijali već su prisutni u javnom prostoru i analize koje se etično provode nad njihovim sadržajem doprinose razumijevanju istraživane pojave ili fenomena koji je u mojem slučaju roditeljsko digitalno motrenje.

Analiza podataka u okviru reflektivne tematske analize, prema metodološkim sugestijama Braun i Clarke (2012), odvija se u šest faza. U prvoj fazi inicijalnog upoznavanja s podacima, iščitavat će se članci u cjelini te dubinski promišljati i voditi bilješke o podacima, razmišljajući u okvirima prešućenog, implicitnog i eksplicitnog. Inicijalno

kodiranje bit će deskriptivno ili interpretativno grupiranje određeno sadržajem podataka. Braun i Clarke (2022) navode da su kodovi najmanje jedinice značenja koje se mogu imenovati i koji evociraju sadržaj podataka, a koje su relevantne za problem istraživanja. Kodiranje kao takvo je aktivan i dinamičan proces konstrukcije značenja. Sljedeći korak je generiranje potencijalnih tema, gdje su teme definirane kao obrasci značenja višeg reda relevantni za temu istraživanja proizašli iz dijeljenog značenja različitih kodova. Ovaj korak uključuje i pregled i traženje poveznica između različitih kodova. Pregled i razvoj potencijalnih tema uključuje reviziju definiranih tema, njihove relevantnosti, primjerenosti, epistemološkog dosega i potencijalno grupiranje i izbacivanje tema. Na koncu, slijedi artikulacija finalnih tema, gdje će analizirati i dodatno produbiti i sistematizirati teme te na koncu slijedi kreiranje pisanog izvješća (Braun i Clarke, 2012).

4.4. Rezultati

Tematskom analizom izabranih tekstova definirao sam četiri teme koje se tiču digitalnog motrenja, a relevantne su za istraživački cilj kako sam ga u nacrtu definirao. Riječ je o sljedećim temama: *online okruženje kao izvor opasnosti, roditeljske prakse digitalnog motrenja, digitalna inteligencija i balans između roditeljske zaštite i djetetove autonomije*. U nastavku analize predstaviti ću svaku od ovih tema gore navedenim redoslijedom.

4.4.1. Online okruženje kao izvor opasnosti

Ova tema bila je možda i najdirektnija, najjasnija i najlakša za definirati prilikom analize. O Internetu kao nesigurnom mjestu svjedoči se iz više perspektiva, a ponekad senzacionalistička priroda članaka ove teme gotovo kao da za svrhu ima izazvati strah i nesigurnost u roditeljima:

T19: „Međutim, internet nije uvijek najsigurnije mjesto za odrasle, posebno uzimajući u obzir količinu privatnosti koju gubimo svaki put kad dijelimo podatke o sebi na mreži.“

T62: „I premda su nam tu na oku, i premda nam se čini kako su u svakom trenutku sigurni, jer su kod kuće, to nažalost nije tako. I to sve zahvaljujući online svijetu, koji osim brojnih dobrobiti koje nudi, a današnji ih roditelji nisu imali u svome djetinjstvu, kriju i brojne opasnosti.“

Opasnosti o kojima se govori brojne su i različite. Možda jedna od najviše zastrašujućih i emocionalno teških jest ona o opasnosti koju pedofili i predatori predstavljaju online:

T2: „Možda vi pripadate grupi roditelja koji se pokušavaju utješiti činjenicom da vaše dijete ne gleda pedofil, ali, nažalost, niste svjesni toga koliko je pedofilija rasprostranjena.“

T2: „Ako uzmemo u obzir činjenicu da svjetska statistika pokazuje kako je svega deset posto pedofila otkriveno i registrirano, procjenjuje se da ih je u Hrvatskoj oko 14 tisuća.“

T42: „Grozim se Facebooka, i sveg lošeg što donosi. A još više neodgovornih roditelja koji maloj djeci dopuštaju Facebook profil. Upravo čitamo po portalima o muškarcu od 50 i nešto godina koji je putem Facebooka vabio 13-godišnju djevojčicu i na kraju je oteo. Užas!“, piše Dubravka.“

U gornjim primjerima primjetna je retorika opasnosti, nesigurnosti i potrebe za konstantnim oprezom koja je tipična ne samo za razgovor o pedofilima na internetu, nego za cijelu ovu temu. Ovo se opravdava činjenicom da se maloljetnici „(...) nalaze u periodu odrastanja kada ih je vrlo lako impresionirati i upravo to pojedinci mogu iskoristiti.“ (T2). U mnogim se člancima kritizira praksa dijeljenja fotografija i informacija o djetetu:

T5: „Iako se mnogi roditelji žele pohvaliti svojim mališanima na društvenim mrežama, stručnjak je upozorio da postoje velike opasnosti kada postavljate fotografije svoje djece na Internet.“

Dio opasnosti dijeljenja fotografija i informacija o djeci (praksa koja je T45 nazvana *sharenting*) leži i u mogućnosti iskorištavanja i zlouporabe tih fotografija od strane predatora i pedofila:

T45: „Sharenting je povezan i s rizikom od predatora budući da predatori mogu objavljene informacije kasnije koristiti za približavanje i zbližavanje s djecom online.“

T5: „Roditelji također trebaju biti svjesni kako su istražitelji otkrili da se deseci milijuna fotografija djece podijeljenih na društvenim mrežama ponovno pojavljuju na pornografskim platformama. Čak i ako sam materijal nije eksplicitan, komentari na njih često se nalaze na ovim platformama. Štoviše, fotografije bi se mogle digitalno manipulirati kako bi poprimile seksualnu prirodu.“

I dječje aktivnosti online predstavljaju se kao izvor velikog rizika. Korištenje Facebooka i bivanje sudionikom u vršnjačkom nasilju u jednom je članku dovedeno u vezu s većom sklonosti nalaženja sa strancima, a govori se i o „viralnim“ internetskim igricama (T14) i praksama poput dopisivanja i dijeljenja fotografija koje su izvor iznimno velike opasnosti (T2):

T42: „Za razliku od 82 posto vršnjaka koji nisu uključeni u nasilje putem Facebooka, takav susret neprihvatljivim smatra tek 73 posto djece koja nasilje doživljavaju, 66 posto djece koja čine nasilje i 50 posto djece koja nasilje i čine i doživljavaju.“

Cyberbullying je također velik problem, tvrdi se u više članaka (T74, T68, T60). Cyberbullying je forma vršnjačkog nasilja na koju je svakako potrebno obratiti pozornost prilikom diskursa o Internetu kao nesigurnom mjestu. On je predstavljen kao izuzetno destruktivan, višestran i raširen oblik vršnjačkog nasilja. Ova forma nasilja privlačna je, navode se, zbog dosega i anonimnosti koju garantira i perfidne zloćudnosti kojom odiše:

T60: „Dugotrajan ili čest cyberbullying može uzrokovati anksioznost, depresiju i druge poremećaje povezane sa stresom. U rijetkim slučajevima, neka su djeca pokušala ili počinila samoubojstvo.“

Uz ovakvu premisu, logično je pretpostaviti da je rješenje roditeljskih briga (barem što se tiče onog što roditelji čine) ograničiti dijeljenje informacija o djeci. Ovo svakako i postoji kao jasna sugestija, gdje „odgovorno ponašanje podrazumijeva ograničavanje dostupnosti

podataka o djeci“ (T58). Što se tiče djece, roditeljske brige i nesanicu, navode, moguće je riješiti uvođenjem režima stroge kontrole aktivnosti online. Aplikacije za digitalno motrenje, kao i mogućnosti istih, navode se kao optimalno rješenje koje pomaže roditeljima „mirno spavati“:

T75: „Najjednostavnije je instalirati neke od aplikacija na svoj i djetetov uređaj. Aplikacijom na svojem uređaju upravljate djetetovim korištenjem uređaja (pametnog telefona ili tableta) čak i kad ste na poslu. Što sve možete? Možete upravljati količinom vremena koje dijete može provoditi na internetu ili određenoj aplikaciji; možete odrediti u kojem vremenskom periodu dijete neće moći pristupiti uređaju ili jednostavnim pritiskom gumba “pauza” trenutačno zaključati uređaj. Možete aplikacije djetetovog uređaja dopustiti ili zabraniti, a također i limitirati vrijeme koje smatrate da je primjereno određenoj aplikaciji.“

Osim što se o Internetu pisalo kao o nesigurnom mjestu, vrlo je prominentna i tematska nit negativnog utjecaja tehnologije. Ovo je svakako nešto o čemu se naveliko raspravljalo gotovo u svim člancima, no kako bi u potpunosti predstavio vrlo zanimljivo konstruiranje ove teme, potrebno je inicijalno se dotaknuti roditeljske odgovornosti koja je jednim dijelom eksplicirana:

T24: „Iako su ovi savjeti očigledni, čini se da je to ono što roditelji trebaju kako bi odvratili svoje obitelji od ekrana. Mnogi nemaju uspjeha s djecom jer su i sami odrasli jednako ovisni. Drugi ne znaju kako podučavati zdrave granice tehnologije jer nisu odrasli sa sličnom tehnologijom i ne znaju kako podučiti svoju djecu.“

T64: „Većina roditelja muku muči s reguliranjem vremena koje im djeca provode uz sadržaje na pametnim telefonima. No dok u njima pokušavaju potisnuti ovisnost o tom uvijek zanimljivom uređaju, nerijetko im ni oni sami ne pružaju bolji primjer.“

Zanimljivo je i rezoniranje o uzrocima pretpostavljene roditeljske ovisnosti. Tu je primarno riječ o kulturi stalne produktivnosti, učinkovitosti i dostupnosti koja šteti odgoju i odnosu roditelja s djecom:

T53: „Iz bezbroj razloga većina odraslih se uvjerila da njihov život treba pratiti tempo pristiglih e-mailova, poruka, postova i sms-ova i čini se da poslodavce, prijatelje i poslovne suradnike veseli što mogu očekivati da smo dostupni 24 sata, sedam dana u tjednu. Isto vrijedi čak i za malu djecu i njihove društvene mreže. Ove spoznaje sada predstavljaju činjenice i one su ozbiljan problem – u toj mjeri da moramo promijeniti svoj način razmišljanja.“

Prioritiziranje digitalnih uređaja nad djecom, navodi se, može stvoriti duboke emocionalne rane te je implicirano kao forma zanemarivanja:

T53: „Tijekom svih 10 do 12 godina, koliko traje ovaj proces učenja, djeca se osjećaju usamljeno svaki put kad njihovi roditelji odaberu dati prednost svom pametnom telefonu i za mnogu djecu ta usamljenost definira njihovo postojanje i u drugim društvenim kontekstima. Kod djece prije puberteta to najčešće rezultira općim gubitkom povjerenja i nade da će bilo koja odrasla osoba posvetiti vrijeme da ih posluša i pomogne im da shvate kako su i tko su oni. Kad nastupi pubertet, povući će se iz obiteljskog života i bliskost, uvažavanje i razumijevanje početi tražiti negdje drugdje, često i putem društvenih platformi na internetu.“

Ovakav manjak pažnje, upozorava se, može kod djeteta izazvati problematično ponašanje kako bi ono zadobilo roditeljsku pozornost:

T70: „Naime, da bi djeca dobila pažnju, ona kreću u primjenu metoda za koje su se uvjerili da djeluju - problematično ponašanje. Upravo je navedeno istraživanje to i potvrdilo. Djeca cendraju, dure se, postaju uvredljiva, hiperaktivna, imaju ispade bijesa i lako postanu frustrirana. A razlog je jednostavan. Takvo ponašanje uvijek rezultira potpunom pažnjom roditelja. A djeci kojoj nedostaje pažnje nije važno uvijek kakva je, glavno da je ima, pa makar to bilo vikanje i ljutnja.

Značenjska dimenzija sad dobiva paradoksalne karakteristike: mobiteli su za roditelje, navodi se, poveznica s vanjskim svijetom, kao da je pretpostavljeno da su roditelji time što su roditelji maknuti i izolirani iz tog svijeta te im tehnologija daje figurativan prozor u svijet (T18). Drugdje se pak govori da su roditelji koji su „više zaokupljeni medijima i

ekranima“ skloniji „pretjerano reagirati, imati manje strpljenja za svoju djecu“ (T33). Suprotno je stajalište da korištenje mobilnih uređaja nije niti uzrok problematičnog stila odgoja niti je ikako povezano s korištenjem istih:

T18: „Mediji, političari i znanstvenici izrazili su zabrinutost da smartphone predstavlja rizik za toplo i povezano roditeljstvo. No optužiti smartphone za problematičan stil odgoja je promašena tema“

Osjećaj gubitka kontrole nad djetetom može biti zastrašujući ukoliko nam se svijet predstavlja kao opasno i nesigurno mjesto. O osjećaju tjeskobe koji se pojavljuje kad dijete nije dostupno također se pisalo:

T22: „U objavi je napisala: "Osjećam se čudno jer me moja trogodišnjakinja ne može kontaktirati dok je u vrtiću. Jako sam tjeskobna. Što ako je netko dočeka dok je na WC-u? U ovom vrtiću s djecom ne idu odrasli, već druga djeca. Ovo je javni Montessori vrtić pa sam malo sigurnija, ali ipak mi nije svejedno" te je upitala druge roditelje u kojoj dobi su počeli slati djecu s mobitelima u vrtić ili školu, prenosi The Sun.“

Negativan utjecaj tehnologije očituje se više-manje u svakom zamislivom aspektu života. Krenimo od mentalnog zdravlja, gdje je osim negativnog utjecaja, tehnologija implicirana i kao mogući uzročnik porasta mentalnih bolesti. Mediji su također predstavljeni kao akteri koji projiciraju nerealnu sliku tijela i utječu na samopouzdanje djece:

T77: „Pretjerana upotreba tehnologije dovodi se u vezu s porastom depresije i anksioznosti kod djece, sindromom poremećaja pažnje, teškoćama s vezivanjem, autizmom, bipolarnim poremećajem i drugim problemima u ponašanju. Svako šesto dijete u Kanadi ima dijagnozu mentalnog poremećaja, a mnoga od njih su na opasnim lijekovima.“

T17: „Još jedna negativna strana medija je nametanje vrijednosti što se sve češće može vidjeti kod djevojčica predškolske dobi koje pokazuju znakove nezadovoljstva tijelom, preferirajući vitkiju žensku figuru, a komunikologinja naglašava i kako je najmanje onih crtanih filmova u kojima glavni likovi izgledaju

poput naše djece (primjerice Dora istražuje), već je većina likova odrasla, nabildana, manekenske građe i slično.“

Navodi se i kako djeca koja provode više vremena pred ekranima imaju veću vjerojatnost da će razviti ADHD, no nije jasno uzrokuje li izloženost tehnologiji ADHD ili djeca s poremećajem imaju veću sklonost prema tehnologiji:

T31: „Djeca predškolske dobi koja dnevno provedu više od dva sata na pametnom telefonu, tabletu i gadgetima imaju sedam puta veću vjerojatnost da će razviti ADHD, odnosno neke loše oblike ponašanja, zaključili su znanstvenici koji su proučavali ponašanje djece u 2400 obitelji, prenosi 24sata. (...) Ne znači da je dokazana uzročno posljedična povezanost između izloženosti djece igricama i promjena u ponašanju, odnosno ADHD-a. Naime, ovdje možemo postaviti pitanje je li izloženost igricama utjecala na pojavu ADHD-a kod djece ili se kod djece koja su već imala sklonost ADHD-u bilježi veći interes za igrice.“

Izloženost tehnologiji u prve dvije godine dovodi se u vezu s negativnim utjecajem na kognitivne sposobnosti, govor i općenito normalan psihofizički razvoj (T13, T30, T75, T77). Što je dijete mlađe, navodi se, to tehnologija ima destruktivniji utjecaj na dijete:

T76: „Posebno djeca predškolske dobi, čije se kritičko mišljenje i sposobnost logičkog zaključivanja još razvijaju te su zbog toga više podložna negativnom utjecaju medija. Prema brojnim autorima, djeca uz televizor i druge medije dnevno provode 3 do 4 sata, najviše uz televizor, video-igre i Internet.“

Djeca su zbog konstantne izloženosti tehnologiji sve manje i manje kreativna. Sve ovo rezultat je prirode Interneta kao medija jer „za razliku od čitanja knjige u kojoj dijete dobiva dovoljno vremena za obradu značenja riječi ili slika, kontinuirano gledanje videozapisa koji se brzo kreću mogu negativno utjecati na koncentraciju i pažnju“ (T30). Sličan diskurs prisutan je i prilikom pisanja o negativnim efektima tehnologije na kreativnost, gdje „ovisnosti o slikama i likovima s ekrana dovodi do toga da ljudi u djetetovoj okolini više ne mogu zabaviti i zainteresirati dijete i to može uzrokovati frustraciju, tjeskobu i impulzivno ponašanje“ (T30). Vrlo je zanimljiv stav u kojem se

promiče odgojni stil magnata tehnološke industrije koji tobože upisuju svoju djecu u škole s minimalno prisutnom tehnologijom pošto korištenje digitalnih uređaja u razredu nema pozitivnih efekata:

T78: „Jedan od razloga zbog kojih roditelji koji rade u digitalnoj industriji za svoju djecu biraju školu s niskim ili nikakvim udjelom tehnologije je taj što takve škole djecu uče vještinama inovativnog razmišljanja kakve mnogi poslodavci zahtijevaju. Učenicima koji su „odrasli na tehnologiji” često nedostaje sposobnost šireg razmišljanja i rješavanja problema.“

Tehnologija može dati ugodu bez ikakvog truda, zbog čega, djeca uče pogrešan stav prema zadovoljstvu i strpljenju. Ovome dodatno pogoduje i neograničen pristup Internetu koji za sobom vuče rizik od ovisnosti:

T59: „Da si trećinu vremena koje si proveo na internetu sjedio za knjigom, gdje bi ti bio kraj“, najčešća je rečenica koju izgovaram nakon što pogledam e-dnevnik. I, doista, osobno krivim upravo ekrane za izostanak školskog uspjeha te manjak interesa za sportske i druge aktivnosti i onu klasičnu, bezbrižnu igru s vršnjacima na igralištu. Jer, zabava je servirana na ekranu i nije potreban baš nikakav trud da bi doživio osjećaj ugone.“

Ovisnost o igricama specifična je tema o kojoj se dosta pisalo. Ona je, navodi se, sve češća, a ima sve karakteristike ovisnosti. Tu nije riječ o olakotnom korištenju riječi ovisnost, već o punokrvnoj ovisnosti koja ima negativne posljedice na školski uspjeh i ostale aspekte života:

T72: „Ovisnost o igranju jednim dijelom možemo objasniti učinkom parcijalnog učvršćivanja (partial reinforcement effect). Smatra se da je upravo to ključni psihološki sastojak ovisnosti o igranju u kojoj je učvršćivanje isprekidano – intermitentno (na način da ljudi ustraju u aktivnosti i u odsustvu učvršćivača, nadajući se da je iduća nagrada baš iza tog ugla). Saznanje o efektu parcijalnog učvršćivanja uvelike koriste dizajneri video igara ciljno raspoređujući nagrade (kao i njihovu magnitudu) na način da “navuku” igrača (Griffiths, 2010).“

Izloženost nasilnim sadržajima rezultira i povećanjem agresije pošto „djeca uče iz onoga što vide, pa tako djeca koja su često izložena agresivnim sadržajima i sama su agresivnija od vršnjaka.“ (T30). Gledanje i interakcija s nasilnim sadržajima, navode, rezultira nasilnim ponašanjem kod same djece:

T2: „Postoji nekoliko istraživanja koja su ukazala na negativne efekte koje dijete trpi nakon što je bilo izloženo nasilnom sadržaju, od kojih je glavni pojava nasilnog ponašanja kod samog djeteta. No vjerujemo da vas je većina dobro upoznata s tom činjenicom.“

4.4.2. Roditeljske prakse digitalnog motrenja

Prisutna je izrazito negativna retorika prilikom pisanja o tehnologijama. Internet se zaista percipira i predstavlja kao negativno mjesto, a tehnologija kao štetna, zbog čega je digitalno motrenje djece poželjno, štoviše, ono je nužno i dobro kako bismo dijete zaštitili od percipirane opasnosti. U članku o cyberbullyingu, nadzor djetetovih aktivnosti na društvenim mrežama opravdava se možebitnom situacijom u kojoj će dijete u budućnosti postati žrtvom cyberbullyinga:

T60: „Morate biti upućeni koje stranice dijete koristi. Ovo vam je prilika da potaknete djecu i tinejdžere da vas pouče o nečemu što dobro znaju – tehnologiji, što će pokazati vašem djetetu da vas zanima kako provodi vrijeme na mreži, dok vama pomaže da uvidite kako najučinkovitije pratiti njegovu sigurnost na mreži.“

Roditelji, navodi se, nisu skloni koristiti aplikacije za nadzor djece jer ne razumiju koliko je Internet uistinu opasno mjesto. Oni su zbog ovoga u krivu i ne čine ispravnu stvar te je nužno da se upoznaju s alatima digitalnog motrenja kako bi bili bolji roditelji:

T2: „Prema istraživanju koje je za tvrtku A1 Hrvatska proveo Ipsos, 92 posto roditelja ne koristi aplikacije za zaštitu i sigurnost djece na ekranima, a 93% posto njih ne bi ni željelo koristiti takve aplikacije, što je dokaz da je jako malo roditelja upoznato s opasnostima i prijetnjama kojima djeca mogu biti izložena na internetu.“

T8: „Bitno je pratiti online aktivnosti i navike djeteta, što radi dok boravi na internetu, koje stranice najčešće posjećuje... Roditelji se moraju upoznati s aplikacijama za roditeljsku zaštitu i koristiti ih. Bitno je objasniti djeci kakve su posljedice ako objave osobne podatke na internetu. Važno je obratiti pozornost na virtualne prijatelje djeteta, pogotovo na društvenim mrežama - kažu u Centru.“

Roditeljske kontrole sadržaja i vremenske kontrole implicirane su kao jedno od dobrih rješenja; aktivno motrenje u ovom kontekstu shvaćeno je kao odmjeren način da učimo dijete odgovornom i suverenom korištenju Interneta. Roditelji ovdje imaju najvažniju ulogu u obitelji prilikom odabira kvalitetnih sadržaja:

T35: „Puno djece je na više platformi društvenih medija, pa neka izaberu samo jednu. Promijenite lozinku za tu mrežu koju ste izabrali i nemojte ju s nikim podijeliti te ostale račune izbrišite. Zatim onemogućite njihovu telefonu mogućnost preuzimanja aplikacija bez vašeg pristanka. Nakon toga treba provjeriti na društvenoj mreži pratitelje koje dijete ima te zajedno s njim proći kroz popis i ostavite samo ljude koji su vam bliski.“

T35: „Odlučite koliko vremena pred ekranom dopuštate svom mališanu, a zatim namjestite digitalni mjerač vremena na pult tako da svi mogu vidjeti. Kada vrijeme istekne, telefon se gasi. Možda im se to ne sviđa, ali vi ste roditelj i postavljate pravila. Čak i ako vrište da ste najgori roditelj, budite dosljedni kako bi znali da nema druge opcije.“

O lokacijskom praćenju također se pisalo. Ono je predstavljeno kao alat koji pomaže roditeljima da se osjećaju sigurnije kad su djeca izvan kuće. Neupitno je da u prošlosti opcija lokacijskog praćenja nije postojala, no samo lokacijsko praćenje djece upitne je svrhovitosti. Hasinoff (2016) navodi kako ovakvo tehnološko rješenje u isti trenutak i stvara i olakšava novu vrstu roditeljske anksioznosti definiranu potrebom na roditelji u svakom trenutku znaju gdje su im djeca. Sljedeći citat, čini se, ovo savršeno ilustrira:

T28: „Naime, pametni telefoni postaju vrlo važan alat za komunikaciju. Roditelji ne moraju brinuti o dolascima, odlascima i putovanjima u školu jer jednostavno mogu

pratiti lokaciju djeteta putem aplikacije za pametni telefon. (...) S druge strane, djeca također mogu u bilo kojem trenutku stupiti u kontakt s roditeljima. U slučaju nepredviđenih hitnih slučajeva mogu odmah obavijestiti roditelje glasovnim ili video pozivom. Pomoću navigacije i GPS-a roditelji mogu biti sigurni da će njihovo dijete samostalno i sigurno stići na odredište.“

Jedna tema koja se prožimala kroz više članaka pitanje je kada djeci kupiti prvi mobilni uređaj. Baš kako Blackford (2004) navodi, performativna priroda roditeljevanja ogleda se u sveprisutnom panoptičkom efektu između roditelja – u ovoj situaciji, roditelji koji svoje mobitele kupuju djeci prerano/prekasno meta su kritike. Navodi se da roditelji uvijek imaju zadnju riječ, no roditelji koji prerano dozvole djetetu da ima vlastiti mobitel ovime stvaraju pritisak roditeljima koji to još nisu učinili. Koja je ispravna motivacija za kupovinu istoga nije navedeno, no ponekad roditelji djetetu kupe mobitel, navode, kako bi ga mogli lakše kontrolirati:

T27: „Iskreno mislim da je kupnja mobitela odluka svakog roditelja i da je jako teško iz pozicije psihologa propisivati vrijeme za prvi mobitel. Pitanje je koji je pravi razlog kupnje mobitela, smatra li roditelj smatra da je dijete dovoljno zrelo, je li komunikacija topla i otvorena i ima li u njega povjerenja. (...) Kupovanje mobitela djetetu da bi bilo sigurnije ili da bi ga lakše kontrolirali, često roditelji navode kao razlog kupovine, kaže psihologinja.“

T62: „Čini mi se da smo svi stalno pod pritiskom odluka drugih roditelja koji svojoj djeci neke stvari pa tako i mobitel, daju puno ranije. No mene to nije poljuljalo i nisam odustala od svoje odluke da svoj prvi pametni telefon dobije tek onda kada za to bude stvarne potrebe', govori nam.“

Primarni propust nije Internet niti njegova konstrukcija ili priroda, već roditeljska ravnodušnost koju iskazuju prema djetetovom korištenju tehnologije. Komunikacija i toplina ključ su dobrog pristupa kad je riječ o objašnjavanju roditeljskih postupaka djetetu; ono bi, prema tome, implicitno trebalo biti uključeno u ovakvu vrstu pregovora, što djetetu daje autonomiju koja bi im kontrolom i rigidnim mjerama mogla biti naprasno oduzeta:

T76: „Međutim, nisu samo mediji ti koji utječu na dijete i zbog kojih dijete usvaja određene obrasce ponašanja već aktivnost tj. pasivnost odraslih kojima su djeca okružena. Nije presudan negativan utjecaj medija, već ravnodušan roditelj koji ne brine koliko dijete provodi vremena uz medije, kakve medije i kako oni utječu na njega.“

T27: „Ako roditelj smatra da dijete još ne treba imati mobitel, važno je da to jasno i glasno kaže. Roditelj je odgovorna osoba i u redu je da se postave granice. Istovremeno, važno je i da kod postavljanja granica roditelj uvaži osjećaje djeteta. Primjerice, vidim da si tužna/razočarana zbog toga. Razumijem to. Jasno mi je da ti je važno da imaš mobitel kao i svi drugi, ali ja smatram da je prerano.“

4.4.3. Digitalna inteligencija

Pojam digitalna inteligencija pojavio se u T46, gdje je eksplicirano kako ona obuhvaća „set društvenih, emocionalnih i kognitivnih sposobnosti koje omogućavaju pojedincima da se suoče s izazovima i prilagode zahtjevima digitalnog života“. Kod koji sam formulirao pokazao se vrlo zastupljenim te je organski postao tema – termin digitalna inteligencija ne samo da implicira vještine koje su potrebne za primjereno korištenje tehnologije, već obuhvaća teme poput medijske pismenosti, vremena pred ekranom i društvenih mreža. Sve ovo povezuje ekstenzivna rasprava o tome što znači koristiti tehnologiju tako da obogaćuje naš život, a ne da preuzme kontrolu nad nama. Digitalne su vještine ključ sigurnog i odgovornog korištenja interneta, a one podrazumijevanju ne samo online vještine, nego i praktično znanje koje je konceptualizirano kao *common sense*:

T48: „Tradicionalna pismenost uključuje čitanje, pisanje, gramatiku i sintaksu. S druge strane, digitalna pismenost uključuje različite alate, uređaje, aplikacije, slike, videoe i audiovizualni sadržaj. Djeca moraju naučiti kako se ovom "digitalnom sintaksom" može manipulirati i strukturirati kako bi se stvorila nova značenja, i pristupi, koje onda pak mogu kritički razmatrati.“

Posebno komičan, ali i vrlo moćan tekst je T69, u kojem zabezegnuta majka pokušava shvatiti što je to AI (umjetna inteligencija) i zašto njezin sin želi trenirati AI u njihovom

dnevnom boravku. Vrlo odmjeren i zanimljiv članak ima posebnu dubinu kad ga čitamo kroz pedagoški prizmu; iako se majka nalazi pred zidom svojeg znanja, počinje shvaćati kako je potrebno prilagoditi se vremenu i kako je osobito bitno raditi na vlastitom upoznavanju s tehnologijom kako bismo mogli djecu i mlade voditi svojim primjerom i svojim znanjem:

T69: „Sve u svemu, AI, dobro došla u moj dom, a čitam i kako se u razvijenijim zemljama planira uključiti AI u redovno obrazovanje . AI više nije budućnost. Jednostavni programi za strojno učenje / AI uskoro će za znatizeljnu djecu postati još jedan od alata njihove svakodnevice. Nekad smo se igrali ciglicama. AI je očito ciglica nove kulture u kojoj će naša djeca živjeti.“

Koncepcija koja se provlači kroz diskurs o djeci i tehnologiji, a tiče se vremena provedenog pred ekranima, navodi se u T47 i T51, neprimjerena je. Ono predstavlja zastarjeli termin koji je definiran vremenom pred ekranom, ali ne i sadržajem koji se konzumira te je zbog toga neprimjeren u ozbiljnoj raspravi o ovoj temi, koja je, navodi se, vrlo potrebna:

T47: „ "Vrijeme pred ekranom" nije samo po sebi ni "dobro" ni "loše", ali predstavlja zastarjeli način komuniciranja o mnogobrojnim različitim načinima interakcije, stvaranja i učenja sa i kroz tehnologije koje uključuju ekrane.“

T50: „Moj strah je da će, bez konstruktivne javne debate oko toga od čega se sastoji kvalitetno vrijeme pred ekranom, roditelji nastaviti biti ambivalentni oko pitanja interneta. Djeca će nastaviti posjećivati često malen broj stranica koje su ili veoma komercijalizirane/promovirane ili namijenjene mnogo starijim osobama.“

Kod tehnologije se zauzima pozicija umjerenosti; ona jest važna u djetetovom životu, no potrebni su odmaci od nje. Na koncu, navodi se u T79, djeca bi se i sama naučila koristiti tehnologijom, dok je za psihomotorni razvoj dob djeteta od vitalne važnosti. Prema T8 i T17, 2/3 roditelja navodi da vjeruju da se njihova djeca bolje služe tehnologijom od njih samih, no T8 navodi kako djeca i uglavnom ne koriste Internet za edukaciju. Ono što bi roditelji svakako trebali jest raditi sa svojom djecom i učiti ih pravilima ponašanja online,

kritičnosti, i odgovornom ponašanju, što je svakako dugotrajan proces kojim se treba aktivno baviti:

T56: „Postavljajte pitanja o tome što dijete misli i više slušajte. Možda primjerice saznate kako vaše dijete misli da je slanje vlastitih golih fotografija putem Snapchata u redu jer će se poruka sama uništiti. No, shvaća li vaše dijete da primatelj može slikati ekran i da sad navodno postoje načini da se zaobiđe automatsko slanje obavijesti pošiljatelju da je slika kopirana? (...) Igranje uloga može izgledati budalasto, ali vašem djetetu daju priliku da promisli o situaciji i raspoloživim opcijama. Time djetetu omogućujemo stjecanje sposobnosti da se u žaru trenutka ponaša odgovorno.“

Medijska pismenost i kritičan stav prema medijima bitni su pošto mediji služe kao posrednici komunikacije između djece i svijeta. Ukoliko su pod utjecajem, djeca neće moći donositi autonomne odluke i utvrditi svoje osobne stavove pošto su u se u proces formacije dječjih stavova uplele figure koje u stvarnosti niti ne poznaju, gdje se u T65 referira i na fenomen *influencera*. Djeca moraju, navodi se, biti upoznata s medijima, njihovom svrhom, kao i možebitnom manipulativnošću kako bi mogla razviti otpornost:

T15: „(...) važno (je) da već od rane dobi budu upoznati s ulogom medija. Medije im treba predstaviti kao posrednike u komunikaciji njih samih i svijeta koji ih okružuje, kao i upoznati ih s pojmom masovnih medija koji služe informiranju javnosti.“

T76: „Ne postoje naznake da će mediji uskoro nestati ili da će mijenjati svoje (ne)moralne poruke, niti mogu biti glavni krivac za odašiljanje iskrivljenih vrijednosti koje su uvijek produkt društva u cjelini. Međutim, moguće je i neophodno za kvalitetan razvoj mladih da roditelji i škola reagiraju na novonastalo medijsko okruženje druženjem i komuniciranjem s mladima te im pomognu u razvoju kritičkog mišljenja, boljoj organizaciji slobodnog vremena, poticanju kreativnosti i stvaralaštva i sagledavanjem svijeta kakav jest, a ne kakvim ga mediji nastoje prikazati.“

Na posljetku, djeca su ona koja bi trebala imati autonomiju prilikom konstruiranja svojeg digitalnog identiteta. U ovome će im digitalna pismenost itekako pomoći jer će im pomoći da umjereno i svrhovito koriste tehnologiju koju će moći koristiti kako bi unaprijedili sebe, svoje živote i živote drugih ljudi. Ovo je možda najbolje sažeto u sljedećem primjeru:

T11: „Sve je jasnije da će naša djeca izrasti u tinejdžere i odrasle koji žele kontrolirati svoje digitalne identitete.“

4.4.4. Balans između roditeljske zaštite i djetetove autonomije

Diskurs o djeci na Internetu vrlo je prisutan i gotovo je nemoguće, kako se navodi u T50, da prođe i jedan dan bez da roditelji budu izloženi sadržaju u kojem se raspravlja o primjerenosti, odnosno neprimjerenosti raznih sadržaja i praksi. Unatoč tome što se o djeci na internetu priča, cijela stvar ostaje prilično nejasna zbog nedostatka dostupnih resursa iz kojih bi se roditelji mogli informirati o daljnjem djelovanju:

T50: „Usprkos cijeloj senzaciji o digitalnoj budućnosti, ono što djeca potencijalno mogu naučiti, koje informacije su im korisne, ili s kim mogu komunicirati online, ostaje nejasno i zbunjujuće, pomiješano sa zabrinutošću oko rizika i bez pouzdanih putokaza koji upućuju na provjerene resurse/stranice ili kriterija po kojima bi (roditelji) mogli suditi o prednostima korištenja različitih stranica ili aplikacija.“

Stvarni i online svijet isprepleteni su i teško je više govoriti o jasnoj granici između njih dvoje, tim više što i se nekoć izdvojeni tehnološki alati stapaju i postaju jedna sprava. Roditelji se, zatečeni strelovito brzim napretkom informacijskih tehnologija, mogu osjećati nespemno odgovoriti na izazove odrastanja u digitalno doba (T66, T69). Može se pretpostaviti da ovo u roditeljima može stvoriti anksioznost, osjećaje nesposobnosti i nemoći za koje je moguće da pogoduju usvajanju praksi digitalnog motrenja. Dilema koja se predstavlja razmišlja li se o digitalnom motrenju jest upravo ona primarna dilema roditeljevanja općenito; kako poštovati djetetovu privatnost, a da bismo mu osigurali sigurnost. Ova dilema ne samo da je veliko pitanje roditeljevanja, već se na neki način i preslikava sa stanja općeg društva i kolektivnih briga njegovih članova; upravo o ovom preslikavanju s makrorazine na mikrorazinu govori i Etzioni (2000). Djeca trebaju i traže

svoju osobnu privatnost; u idealnom okviru djelovanja, privatnost i kontrola ne bi trebale biti antagonistički pozicionirane:

T62: „Osim toga, djeca traže i svoju privatnost pa je dopustiti im da ju uistinu i imaju, a ujedno i znati da su sigurni dok surfaju internetom, nešto što današnjim roditeljima predstavlja pravi izazov.“

T59: „Nemalo puta učiteljica nas je upozorila na činjenicu da im mobiteli zvone tijekom sata i ometaju im koncentraciju. Iako jednim dijelom svojeg bića smatram da djeca trebaju imati svoju privatnost, s druge strane vjerujem da je potrebno baciti pogled na sadržaj svih tih njihovih grupa. Unatoč tome, to ne činim, baš kao ni većina roditelja tinejdžera.“

T11: „Balans je najvažniji “Morat ćemo kao društvo pronaći način kako balansirati pravo roditelja da podijele svoju priču i upravljaju odgojem svog djeteta s pravom djeteta na privatnost. Roditelji često zadiru u digitalni identitet djeteta, ne zato što su zlonamjerni, nego ne uzimaju u obzir potencijalni doseg i dugoročni utjecaj informacija koje dijele” „

Ipak, ponekad se može dogoditi da se kontrola interpretira kao briga; ovo ima vrlo potentne posljedice na roditeljsku konceptualizaciju možebitno suviše kontrolirajućih praksi. Gabriels (2016) upozorava upravo na ovaj fenomen. Ipak, roditeljstvo se ne može svesti na kontrolu te su u T44 o ovome ekstenzivno piše:

T44: „“Ako odgoj svedemo na kontrolu, mladi neće sami naučiti hodati po internetu. Kao kad djecu učimo hodati po cesti i snalaziti se u prometu, u početku moramo ići s njima i poučavati ih na što da paze, a jednom kad smo procijenili da su spremni i pustili ih da, primjerice, sami idu u školu i iz škole, znamo da će oni dati sve od sebe da paze, ali znamo i da postoji rizik da ih netko udari autom i živimo s tim. Tako bismo trebali postupati i kad je riječ o internetu. Ako ne vjerujete svom djetetu, ne dajte mu da koristi Facebook.“

Potrebno je pronaći fini balans između roditeljskih zaštitnih praksi i djetetova prava na autonomiju; ovo je svakako lakše reći nego učiniti, no ono što roditeljima svakako može pomoći je informirati se o rizicima i prednostima tehnologije:

T4: „Stručnjaci su složni da je ključ u aktivnom razgovoru s djecom i postavljanju jasnih pravila, a zadatak roditelja je informirati se o rizicima, ali i prednostima tehnologije, kako bi se iskoristila za što veću dobrobit djeteta.“

Prava djece, kako su propisana Konvencijom o pravima djeteta, i formalnopravno vrijede u digitalnom okruženju:

T49: „Kroz sljedećih par tjedana bit će objavljen cijeli dokument te ćemo u detalje vidjeti koja su uputstva državama, zašto i kako države trebaju djelovati na području osiguranja dječjih prava i sloboda na internetu. Slijedi i da će države potpisnice Konvencije (njih 196) morati formalno podnositi godišnje izvještaje kako su svojim djelovanjem osiguravale najbolji interes djece u digitalnom okruženju, kako su se poštovala prava djece na privatnost, pravo na pristup informacijama koje su istinite te kako su se informacije prilagođavale dječjoj dobi i jeziku.“

Vrlo prominentna tema jest to da su roditelji prvi modeli ponašanja za djecu i da je najbolja stvar koju mogu napraviti to da ih vode svojim primjerom:

T9: „Djeca oponašaju ponašanje odraslih. Ako majka čita knjigu veća je vjerojatnost kako će i dijete posegnuti za knjigom nego ako majka stalno visi na pametnom telefonu.“

T17: „Kao i u svemu, djeca upijaju medijsko ponašanje svojih roditelja, stoga ne čudi činjenica da bebe od osmog mjeseca života već imaju sposobnost određenih radnji na mobitelu i tabletu, upravo zato jer uče od roditelja. "Djeca puno više uče iz vašeg primjera nego što ste toga svjesni", upozorava komunikologinja.“

T21: „U društvu se uglavnom govori o problemu ovisnosti djece i mladih o mobitelima, međutim, zanemaruje se kako su roditelji prvi modeli djeci“

Povjerenje, odnosno manjak povjerenja, predmet je spoticanja i naglašen *double-bind* prilikom diskursa o digitalnom motrenju u kontekstu dječjih prava. Na jednoj strani nalazi se teza da roditelji koji prema djeci iskazuju manjak povjerenja svojoj djeci na ovaj način štete i stvaraju nesigurnost, dok je na drugoj strani teza da povjerenje koji roditelji daju djeci primaran uzrok svih rizičnih ponašanja na Internetu:

T32: „Neki su uzrok potražili u dječjoj ne-samostalnosti, odnosno ne davanju povjerenja djeci, te s druge strane davanja mobitela od rane dobi: „Činjenica da ljudi danas ne daju klincima da idu sami u školu, do dućana, do susjede, al' im daju mobitel u ruku čim napune 3 godine. Također, što se uopće ne druže na školskom ili u parku,“ rekla je jedna komentatorica, dok je drugi komentator dodao kako se šokirao kad je nedavno saznao da jako puno djece u Zagrebu ne zna voziti bicikl, na što je drugi dodao da „roditelji odgajaju djecu invalide.“

T43: „Zahvaljujući povjerenju 89% roditelja djece od 15 do 18, upravo je ova skupina najviše izložena neugodnim iskustvima. Svako četvrto dijete u ovoj dobnoj grupi prihvaća prijateljstva nepoznatih osoba na društvenim mrežama, dok je svaki peto je dalo svoju lozinku osobi koju ne poznaje. Srećom, samo 9% ispitanika je nekome dalo svoju adresu i broj telefona.“

Tehnologija može poticati i razvoj samostalnosti i osobne odgovornosti, gdje će dijete „pred izazovima tehnologije (...) samostalno donositi odluke, zbog čega će razviti osjećaj samostalnosti te odgovornosti“ (T4). Dijete je potrebno i aktivno učiti odgovornom ponašanju na internetu i upozoriti na ih na moguće opasnosti:

T8: „To je još jedno snažno upozorenje roditeljima da trebaju nadzirati aktivnosti djece na mobilnim uređajima, osobito kad je riječ o mlađoj djeci. Također, pozivam roditelje i nastavnike da redovito razgovaraju s djecom o mogućim rizicima na internetu i da podsjetite djecu na nužni oprez pri komuniciranju putem društvenih mreža. Za roditelje je, pak, vrlo važno ohrabriti djecu da im se povjere ako se susretnu s neprimjerenim ili zastrašujućim porukama - kaže pravobraniteljica te

dodaje kako i roditelji trebaju pomoć jer često nemaju dovoljno informacija ni znanja o mehanizmima zaštite djece od štetnih sadržaja na internetu.“

Stapanje online i *offline* svijeta pretpostavlja i nužnost postojanja finog balansa između to dvoje – na koncu, ljudi su primarno fizička, tjelesna bića prije svega drugoga. Doziranje tehnologije ključ je njezina kvalitetnog korištenja (T51). U skladu sa stapanjem digitalnog i stvarnog svijeta pravila ponašanja koja vrijede u stvarnom svijetu trebala bi vrijediti i u digitalnoj sferi:

T74: „Pravila koja ćete postaviti bit će najčešće slična onima koja vrijede u stvarnom životu. I to je nešto što roditelji vrlo često zaboravljaju! Vi znate puno više o životu od svoje djece i voljela bih da osvijestite da Vam to životno iskustvo daje prednost i sigurnost bez obzira na okruženje u kojem dijete funkcionira, realnom ili onom virtualnom.“

U okolnostima u kojima je pristup Internetu toliko bitan, zabrane nisu rješenje. Umjereno i odgovorno korištenje, kao i zajedničke aktivnosti bolja su alternativa:

T17: „Zbog toga je važno da roditelji potiču djecu na kvalitetno korištenje medija i medijskih sadržaja te da sudjeluju u djetetovom medijskom obrazovanju. Zapamtite, zabrane nikad nisu rješenje pa tako ni u ovom slučaju. Ono najvažnije je odgovorno i umjereno korištenje medija i odabir isključivo kvalitetnih sadržaja.“

T9: „Oduzimanje smartfona, tablet ili prijenosnog računala uz poruku 'Idi radi nešto drugo.' izravan je put u sukob. Bolji je pristup ponuditi zajedničke aktivnosti: bavljenje sportom, šetnju, crtanje, čitanje, ribolov...“

Na koncu, dominantna poruka o tome kako se postaviti prema dječjim pravima u kontekstu digitalnog motrenja vrlo je moćna: znanje, komunikacija i prisan i topao odnos djece i roditelja najbolja su zaštita. Sve ovo su metavještine koje deriviraju od receptološke tendencije da se kaže što i kako je potrebno činiti, zbog čega je i ova poruka toliko značajna:

T9: „Kad dozvolite djeci avanturu surfanja internetom bez vašeg nadzora, moraju biti svjesni opasnosti i prijetnji koje ona skriva. (..) Recite djeci kako sve što objave na internetu postaje dijelom javne domene i ostane tamo zauvijek. Sa svim što pronađemo potrebno je postupati oprezno i pažljivo. Svakako im stavite do znanja kako vam se uvijek bez straha mogu obratiti pojave li se problemi.“

T74: „Ono što je najvažnije i na čemu je potrebno raditi je povjerljiv i topao odnos s vlastitim djetetom čime povećavate vjerojatnost da će Vam se dijete obratiti za savjet ili pomoć. Voljela bih da imate na umu da zabrane i „špijuniranje“ djecu vjerojatno neće naučiti da neke stvari ne rade, već da ono što im brane rade skriveno. Stoga je važno da djecu uključite u donošenje pravila o korištenju interneta te se usmjerite na to da naučite djecu kako i zašto donositi zdrave izbore i odluke.“

4.5. Rasprava

Internet i online okruženje u analiziranim se materijalima prezentira opasnim i nesigurnim. Opasnosti su za djecu predstavljene kao znatno veće od potencijalnih prednosti i pozitivnih strana; Internet je vrlo direktno i jasno predstavljen kao negativno mjesto. Rousseau i Scharf (2017) utvrdili su kako roditelji koji su neskloni riziku i negativnim iskustvima imaju tendenciju ka helikopterskim praksama roditeljavanja. Uz pretpostavku da se u medijskom prostoru Republike Hrvatske Internet predstavlja kroz prizmu rizika i opasnosti, roditelji preventivne pozicioniranosti, kako su ih Rousseau i Scharf (2017) nazvali, mogli bi imati veću tendenciju ka višim razinama roditeljskog motrenja. Marciano (2022) pak sugerira da i roditelji autoritarnog i roditelji autoritativnog stila podliježu utjecaju kulture rizika i opasnosti. Ovo je nešto što bi svakako trebalo i empirijski istražiti. Kako bi otklonili ovu roditeljsku anksioznost, roditeljima su na raspolaganju razni alati digitalnog motrenja djece. Kroz prakse digitalnog motrenja roditelji se nose s anksioznošću čiji su primarni pokretač upravo ti digitalni uređaji koji se za motrenje koriste; ovo evocira Marcianovo (2022) teoretiziranje o paradoksalnoj prirodi društvene konstrukcije nadzora i autonomije.

Hasinoff (2016) ovakve prakse određuje kao nešto što roditeljima daje privid sigurnosti, a logična je posljedica digitalizacije društva. Ipak, u provedenoj analizi tekstova jasno je vidljiv stav da bi roditelji *trebali* koristiti aplikacije za nadzor djece, iako ih ne koriste: „(...)93% posto njih ne bi ni željelo koristiti takve aplikacije, što je dokaz da je jako malo roditelja upoznato s opasnostima i prijetnjama kojima djeca mogu biti izložena na internetu.“ (T2). Ovako snažna izjava zasigurno zbunjuje roditelje koji ne prakticiraju digitalno motrenje djece; referiranje na opasnost snažan je poziv na djelovanje. Gabriels (2016) upozorava da korištenje alata digitalnog motrenja može biti rezultat pogrešne interpretacije kontrole kao brige; ovo je neraskidivo povezano s dječjom potrebom za autonomijom, o kojoj je također bilo riječi. Manjak resursa putem kojih bi se roditelji mogli informirati o Internetu i svrhovitosti specifičnih roditeljskih praksi pokazuje se kao velik problem. Roditelji se moraju oslanjati na svoje znanje i vještine, a često su dovedeni u situaciju gdje ništa što učine nije ispravno; o ovome se pisalo kroz temu kupnje prvog mobitela (T27, T62) gdje roditelji koji djetetu kupe mobitel prerano ili prekasno stvaraju problem drugim roditeljima čija djeca mobitel nemaju ili imaju. Ovdje ne samo da možemo percipirati *double-bind* o kojem piše Bristow (2014), nego i svjedočimo panoptičkom efektu koji se događa na relaciji roditelj-roditelj, a o kojem je (u drugačijem kontekstu) pisao Blackford (2004). Roditeljska „pogrešnost“ ne staje ovdje; oni su, naime, najveći krivci za potencijalne negativne utjecaje tehnologije, gdje „...nije presudan negativan utjecaj medija, već ravnodušan roditelj koji ne brine koliko dijete provodi vremena uz medije, kakve medije i kako oni utječu na njega“ (T76). Staviti svu odgovornost na roditelje znači da će sve što oni učine biti motreno i kritizirano, što zbog panoptičkog efekta među roditeljima iza kojeg stoje različiti stilovi i prakse roditeljevanja, što zbog prirode konstrukcije ultimativne odgovornosti koja za sobom povlači okrivljavanje roditelja zato što čini ono što mu je predstavljeno kao ispravno (Furedi, 2008, prema Bristow, 2014). Razrješenje ovog gordijskog čvora možda leži upravo ondje gdje je i sve počelo – u razvoju i njegovanju digitalnih vještina koje uzimaju u obzir i dječja prava na zaštitu i dječja prava na autonomiju. Medijska pismenost bitan je odgojni element kroz koji bi djeca mogla ostvariti svoja prava autonomije, a roditelji razriješiti svoju anksioznost svjesni da su njihova djeca kompetentni i suvereni korisnici Interneta. Učiti dijete korištenju Interneta

slično je učenju djeteta hodati, stoga ukoliko “(...) odgoj svedemo na kontrolu, mladi neće sami naučiti hodati po internetu.“ (T44). U Republici Hrvatskoj, roditelji su *dužni* validirati djetetove razvijajuće sposobnosti (Obiteljski zakon, NN 103/15). Koncept razvijajućih sposobnosti djeteta prisutan je u legislativnim okvirima dječjih prava; iako su sva prava djeteta jednako vrijedna, puno slobode ostavljeno je za njihovu interpretaciju, kao i interpretaciju razvijajućih sposobnosti, što može dovesti do oprečnih tumačenja (Širanović, 2011; Polić, 2015). Praktično govoreći, ovo znači da je velik naglasak stavljen na komunikaciju i prisan i topao odnos roditelja i djeteta koji roditeljima omogućava izravan uvid u djetetova razmišljanja, uvjerenja i sposobnosti. Ovo podrazumijeva i visoku razinu povjerenja između djeteta i roditelja. Nužno je da roditelji budu osoba od povjerenja svojoj djeci; ukoliko se dijete susretne s nečim neprimjerenim, ono mora znati kome se može obratiti i kome može vjerovati (T8). Steeves (2012) navodi kako prakse roditeljskog digitalnog motrenja negativno utječu upravo na dimenziju povjerenja. Potrebno je istražiti jesu li ove dvije stvarnosti pomirljive. Zanimljivo je da je u analiziranim tekstovima upravo povjerenje još jedan *double-bind* koji se dao iščitati; dok se negdje piše o manjku povjerenja kao problematičnom (T32), drugdje je upravo roditeljsko povjerenje pogrešna praksa koja rezultira vrlo rizičnim ponašanjem djeteta (T43). T74 je možda najbolje uokvirio načela primjerenog roditeljevanja u digitalno doba, a koja uzimaju u obzir i zaštitu i autonomiju djece: „(...)zabrane i „špijuniranje“ djecu vjerojatno neće naučiti da neke stvari ne rade, već da ono što im brane rade skriveno. Stoga je važno da djecu uključite u donošenje pravila o korištenju interneta te se usmjerite na to da naučite djecu kako i zašto donositi zdrave izbore i odluke.“

5. Zaključak

Ovaj rad bavio se temom digitalnog motrenja djece koje određujem kao prakse nadzora i utjecaja na aktivnosti djece, a koje su nužno povezane s korištenjem Interneta ili digitalnih uređaja općenito. U teorijskom je okviru rada, kao nosivi konstrukt rada predstavljen koncept panoptikona. Panoptikon je engleski prosvjetitelj Jeremy Bentham originalno koncipirao kao savršen zatvor kružnog oblika s centralnim tornjem iz kojeg se mogu vidjeti sve individualne ćelije (Holloway, 2017). U diskursu digitalnog nadzora, panoptikon je

često korišten teoretski okvir (Page, 2016; Berg, 2015; Yu et al., 2017) radi svoje primjenjivosti u kontekstu modernih informacijskih tehnologija. Nadzor kao takav također je definiran kao iskaz moći koji se može pronaći ne samo na makrorazinama društva, nego i mikrorazinama intimnih međuljudskih odnosa. Roditeljsko digitalno motrenje djece kategorizirano je na aktivno i pasivno motrenje. Dok aktivno motrenje obilježava komponenta utjecaja na korisničko iskustvo (poput vremenskih kontrola ili blokiranja sadržaja), pasivno motrenje manifestacija je panoptičkog nadzora u digitalnom okruženju. Predstavljene su prakse i dostupna kvantitativna istraživanja primjenjiva na temu digitalnog motrenja djece, a ono je i problematizirano kroz kontekst prava djeteta i kontekst roditeljske odgovornosti. Provedena je reflektivna tematska analiza tri hrvatska portala namijenjena roditeljima. Na trima portalima koji su odabrani kroz dvije razine metrike (PageRank i broj posjeta *web* mjestu) pronađeno je 79 prikladnih članaka za analizu s obzirom na cilj istraživanja koji je bio odrediti kako hrvatski portali za roditelje konstruiraju shvaćanje (ne)opravdanosti praksi aktivnog i pasivnog digitalnog motrenja. Za analitiku podataka i kodiranje korišten je open-source program Taguette.

Rezultati istraživanja svjedoče vrlo negativnoj retorici prema Internetu i općenito tehnologijama; Internet je gotovo uvijek percipiran kao vrlo nesigurno mjesto, a tehnologija kao nešto što ima dominantno negativne implikacije na dječji razvoj. Odgovornost za ono što se percipira kao neprimjereno korištenje interneta i možebitno negativna iskustva ponekad se implicitno stavlja na roditelja. Oprez je naglašen kao vrlina, a sve dječje aktivnosti *online* predstavljene su kao izvori rizika. Zauzima se stav gdje je ograničavanje vremena provedenog online, kao i blokiranje sadržaja nešto što je primjereno u kontekstu dječjeg korištenja Interneta. Načelno sve forme digitalnog motrenja inherentno se podrazumijevaju kao dobre, čak štoviše, nužne u djetinjstvu 21. stoljeća pošto je, uz toliku količinu rizika, nadzor jedina stvar koja može umiriti roditeljske strahove. Roditeljske prakse kakve jesu u ovom trenutku predstavljene su kao manjkave; roditelji ne motre svoju djecu dovoljno pošto nisu niti sami svjesni opasnosti koje vrebaju na Internetu. Svojim ponašanjem roditelji dolaze u sukobe s drugim roditeljima jer, primjerice, svojoj djeci

kupuju mobitel prerano (ili prekasno). U svemu ovome krivicu se ne može svaliti na Internet – nego na nezainteresiranog roditelja.

Digitalna inteligencija definirana je kao snažna tematska dimenzija istraživanja koja je nešto više balansirana od onih prethodno predstavljenih; u ovom slučaju, digitalna inteligencija je pojavni oblik inteligencije koji obuhvaća (digitalnu) pismenost, kritičnost, medijsku pismenost i druge vještine. Osim toga, dječja prava, kako su definirana Konvencijom o pravima djeteta (1989), i legislativno vrijede u digitalnom kontekstu. Prava djetetove autonomije i njegove zaštite trebala bi biti balansirana s nužnim referiranjem na osiguranje djetetove privatnosti pošto se djeca razvijaju i van obiteljskog konteksta. Izloženost izazovima daleko od roditeljskih očiju nužna je za razvoj osobnosti, a novi modaliteti nadzora, predeterminirani kulturom konstantne dostupnosti u digitalno doba, umiruju roditeljske strahove čijem je nastanku pogodovala upravo takva paradigma življenja.

Internet se u sadašnjici postavio kao arbitar komunikacije što nam je omogućilo nevjerojatno strelovit napredak, razvoj i tok informacija koji je ovome prethodio, no velika se konfuzija događa na polju međuljudskih odnosa, a ponajviše onih koji su determinirani hijerarhijskom dispozicijom i nejednakošću moći. Roditeljstvo je jedan takav odnos koji pati od novonastale dileme: gdje je granica na kojoj komunikacija postaje zatvor umjesto prostora slobode; teret umjesto pomoći i nepovjerenje umjesto transparentnosti. Gdje je granica onoga što bi roditelji o životu djeteta trebali implicitno znati, a što bi trebalo biti ostavljeno unutar okvira intime djeteta? Potrebno je istražiti specifične slučajeve (poput, primjerice, LGBTQ+ mladih) djece čija su intima i integritet bili narušeni ovakvim praksama. Potrebno je također istražiti i roditeljsku stranu – ne samo empirijske podatke, nego i značenjsku dimenziju praksi digitalnog motrenja. Ovime je moguće dobiti dublji uvid u problematiku ovih novijih praksi koje, sasvim opravdano, mogu djelovati kao *deja vu* nečega što postoji u različitim oblicima kroz čitavu ljudsku povijest.

Ograničenja istraživanja determinirana su izborom članaka za analizu, izabranom metodom analize podataka i osobnom dimenzijom. Selekcija članaka za drugu bi osobu vjerojatno izgledala drugačije pošto bi možda pristupio drugačijim metodama web analitike i

pretraživanja. Također, ovo je istraživanje specifično za hrvatski kontekst. Pošto sam analizu provodio sam, vjerojatno je da su neki kodovi dovedeni u povezanost s drugim kodovima specifično zbog autorskog iskustva življenja. Također, potrebno je i priznati autorske sklonosti i afinitete koji su mogli utjecati na rasuđivanje: unatoč maksimalnom osobnom odmaku, moguće je da su moje predrasude, prijašnje rasudbe i iskustvo djelomično utjecali na analizu podataka. Ovdje je primarno riječ o mojem kritičnom stavu prema tehnologiji, baš kao i osobnoj averziji prema kontrolirajućim modusima roditeljevanja. Usprkos ograničenjima, ovaj rad može pridonijeti teorijskoj konceptualizaciji roditeljevanja u digitalno doba i produbiti razumijevanje digitalnog motrenja djece u kontekstu Republike Hrvatske.

6. Literatura

Anderson, M. (2016). Parents, teens and digital monitoring. *Pew Research Center: Internet, Science & Tech.* <https://www.pewresearch.org/internet/2016/01/07/parents-teens-and-digital-monitoring/>

Berg, T. (2015). The pedagogy of the observed: How does surveillance technology influence dance studio education? *Research in Dance Education*, 16(3), 230–244. <https://doi.org/10.1080/14647893.2015.1019446>

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje. Rasprava o sociologiji znanja*. Biblioteka “Naprijed”.

Blackford, H. (2004). Playground panopticism. *Childhood*, 11(2), 227–249. <https://doi.org/10.1177/0907568204043059>

Boggard, W. (2012). Simulation and post-panopticism. U K. Ball, K. Haggerty, & D. Lyon (Ur.), *Routledge handbook of surveillance studies* (str. 30-37). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203814949.ch1_1_b

Bognar, L. (2000). Kvalitativni pristup istraživanju odgojno obrazovnog procesa. U M. Kramar i M. Duh (Ur.), *Didaktični in metodični vidiki nadaljnega razvoja izobraževanja* (str. 84-91). Pedagoška fakulteta Maribor.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. U H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Ur.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (str. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>

Braun, V., & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qup0000196>

Bristow, J. (2014). The double bind of parenting culture: Helicopter parents and cotton wool kids. U E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, J. Macvarish (Ur.), *Parenting culture studies* (str. 200–215). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137304612_10

Cheung, A. S., & Chen, Y. (2021). From datafication to data state: Making sense of China's Social Credit System and its implications. *Law & Social Inquiry*, 47(4), 1137–1171. <https://doi.org/10.1017/lsi.2021.56>

Ciboci, L., Čosić Pregrad, I., Kanižaj, I., Potočnik, D., & Vinković, D. (2020.) *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu*. HR Kids Online. <http://hrkids.online/prez/EUKidsOnlineHRfinal.pdf>

Collier, K. M., Coyne, S. M., Rasmussen, E. E., Hawkins, A. J., Padilla-Walker, L. M., Erickson, S. E., & Memmott-Elison, M. K. (2016). Does parental mediation of media influence child outcomes? A meta-analysis on media time, aggression, substance use, and sexual behavior. *Developmental Psychology*, 52(5), 798–812. <https://doi.org/10.1037/dev0000108>

Dietrich, S., Heider, D., Matschinger, H., & Angermeyer, M. C. (2006). Influence of newspaper reporting on adolescents' attitudes toward people with mental illness. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41(4), 318–322. <https://doi.org/10.1007/s00127-005-0026-y>

Dittus, P. J., Michael, S. L., Becasen, J. S., Gloppen, K. M., McCarthy, K., & Guilamo-Ramos, V. (2015). Parental monitoring and its associations with adolescent sexual risk behavior: A meta-analysis. *Pediatrics*, 136(6). <https://doi.org/10.1542/peds.2015-0305>

Ujedinjeni Narodi. (1989). Konvencija o pravima djeteta.

Etzioni, A. (2000). Social norms: Internalization, persuasion, and history. *Law & Society*, 34(1), 157-178. <https://doi.org/10.2307/3115119>

Feal, Á., Calciati, P., Vallina-Rodriguez, N., Troncoso, C., & Gorla, A. (2020). Angel or devil? A privacy study of mobile parental control apps. *Proceedings on Privacy Enhancing Technologies Symposium* (314–335). <https://doi.org/10.2478/popets-2020-0029>

Foucault, M. (2008) “Panopticism” from *Discipline & Punish: The Birth of The Prison. Race/Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts*, 2(1), 1-12.

Gabriels, K. (2016). ‘I keep a close watch on this child of mine’: A moral critique of other-tracking apps. *Ethics and Information Technology*, 18(3), 175–184. <https://doi.org/10.1007/s10676-016-9405-1>

Haddad, C., Malaeb, D., Sacre, H., Bou Khalil, J., Khansa, W., Al Hajj, R., Kheir, N., Saade, S., Obeid, S., & Hallit, S. (2021). Association of problematic internet use with depression, impulsivity, anger, aggression, and social anxiety: Results of a national study among Lebanese adolescents. *Pediatric Investigation*, 5(4), 255–264. <https://doi.org/10.1002/ped4.12299>

Haggerty, K. (2016). Tear down the walls: On demolishing the Panopticon. U D. Lyon (Ur.), *Theorizing Surveillance. The panopticon and beyond* (str. 23-45). Willan Press.

Hasinoff, A. A. (2016). Where are you? Location tracking and the promise of child safety. *Television & New Media*, 18(6), 496–512. <https://doi.org/10.1177/1527476416680450>

Hinds, J., Williams, E. J., & Joinson, A. N. (2020). “It wouldn’t happen to me”: Privacy concerns and perspectives following the Cambridge Analytica scandal. *International Journal of Human-Computer Studies*, 143(1), <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2020.102498>

Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., van der Laan, P. H., Smeenk, W., & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749–775. <https://doi.org/10.1007/s10802-009-9310-8>

Holloway, D. (2017). The panopticon kitchen: the materiality of parental surveillance in the family home. *Proceedings of the Australian and New Zealand Communication Association Conference 2017 – Communication Worlds: Access, Voice, Diversity, Engagement*.

Horvat, D., & Mundar, D. (2017). Rangiranje web stranica. *Osječki Matematički List*, 17(1), 51-62.

- Huang, C. (2010). Internet use and psychological well-being: A meta-analysis. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 241–249. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0217>
- Hunt, M. G., Marx, R., Lipson, C., & Young, J. (2018). No more FOMO: Limiting social media decreases loneliness and depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 37(10), 751–768. <https://doi.org/10.1521/jscp.2018.37.10.751>
- Kerr, M., Stattin, H., & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of Information. *Journal of Adolescence*, 22(6), 737–752. <https://doi.org/10.1006/jado.1999.0266>
- Koopman, C. (29.9.2015). *The algorithm and the watchtower*. The New Inquiry. <https://thenewinquiry.com/the-algorithm-and-the-watchtower/>
- Restrepo, A., Scheininger, T., Clucas, J., Alexander, L., Salum, G. A., Georgiades, K., Paksarian, D., Merikangas, K. R., & Milham, M. P. (2020). Problematic internet use in children and adolescents: Associations with psychiatric disorders and impairment. *BMC Psychiatry*, 20(1). <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02640-x>
- Rocket Digital (2021). *How to improve a PageRank – about backlinks*. <https://rocketdigital.ca/improve-pagerank-backlinks/>
- Lagator, I. (2018). *Odnos roditeljskog nadzora i ponašanja na Internetu* [Diplomski rad]. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos:2554>
- Lupton, D., & Williamson, B. (2017). The datafied child: The dataveillance of children and implications for their rights. *New Media & Society*, 19(5), 780–794. <https://doi.org/10.1177/1461444816686328>
- Lyon, D. (2006). The search for surveillance theories. U D. Lyon (Ur.), *Theorizing Surveillance. The Panopticon and Beyond*, (str. 3-20). Willan Press <https://doi.org/10.4324/9781843926818>

Lyon, D., Haggerty, K. D. & Ball, K. (2012). Introducing surveillance studies. U K. Ball, K. Haggerty, & D. Lyon (Ur.), *Routledge handbook of surveillance studies* (str. 1-11). Routledge <https://doi.org/10.4324/9780203814949>

Madden, M., Cortesi, S., Gasser, U., Lennhart, A., Duggan, M. (2012). *Parents, teens, and online privacy*. Pew Research Center: Internet, Science & Tech. <https://www.pewresearch.org/internet/2012/11/20/parents-teens-and-online-privacy/>

Madge, C., & O'Connor, H. (2006). Parenting gone wired: empowerment of new mothers on the Internet? *Social & Cultural Geography*, 7(2), 199–220. <https://doi.org/10.1080/14649360600600528>

Marciano, A. (2022). Parental surveillance and parenting styles: toward a model of familial surveillance climates. *Mobile Media and Communication*, 10(1), 38–56. <https://doi.org/10.1177/20501579211012436>

Ministarstvo Unutarnjih Poslova (2022). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2021. godini*. Zagreb.

Nemorin, S. (2017). Post-panoptic pedagogies: the changing nature of school surveillance in the digital age. *Surveillance and Society*, 15(2), 239–253. <https://doi.org/10.24908/ss.v15i2.6033>

Obiteljski zakon NN 111/23 (NN 103/15). Preuzeto sa sljedeće mrežne stranice dana 15.5.2023: <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>

Ofcom. (2023). *Children and parents: media use and attitudes report 2022*. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/childrens/children-and-parents-media-use-and-attitudes-report-2022>

Page, D. (2016). Conceptualising the surveillance of teachers. *British Journal of Sociology of Education*, 38(7), 991–1006. <https://doi.org/10.1080/01425692.2016.1218752>

Piña, G., Torres, A., & Griffith, I. (2023). Promoting research-based parenting strategies through U.S. local television news: An experimental evaluation of the Positive Parenting

Newsfeed project. *Journal of Children and Media*, 17(2), 228–245.
<https://doi.org/10.1080/17482798.2023.2187426>

Polić, P. (2015). Što za pedagogiju znači pitanje o odnosu potreba i prava djeteta?. *Pedagojska Istraživanja*, 12(1-2), 149-160.

Popinjač, M. (2023). *Roditeljski nadzor nad uporabom pornografije među adolescentima* [Diplomski rad]. Sveučilište u Zagrebu.
<https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg:7698>

Rooney, T. (2010). Trusting children: how do surveillance technologies alter a child's experience of trust, risk and responsibility? *Surveillance and Society*, 7(3/4), 344–355.
<https://doi.org/10.24908/ss.v7i3/4.4160>

Rousseau, S., & Scharf, M. (2017). Why people helicopter parent? An actor–partner interdependence study of maternal and paternal prevention/promotion focus and interpersonal/self-regret. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(7), 919–935.
<https://doi.org/10.1177/0265407517700514>

Siibak, A. (2019). Digital parenting and the datafied child. U T. Burns, & F. Gottschalk (Ur.), *Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age, Educational Research and Innovation*. OECD Publishing.

Širanović, A. (2011). Prava djeteta između zaštite odraslih i djetetovog vlastitog mišljenja i djelovanja. *Pedagojska Istraživanja*, 8(2), 311-319.

Steeves, V. (2012). *Young Canadians in a wired world. Phase III: Talking to youth and parents about life online*. MediaSmarts.

Wisniewski, P., Ghosh, A. K., Xu, H., Rosson, M. B., & Carroll, J. M. (2017). Parental control vs. teen self-regulation. *Proceedings of the 2017 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work and Social Computing* (51-69). Association for Computing Machinery.

Witherspoon, D., May, E., McDonald, A., Boggs, S., & Bámaca-Colbert, M. Y. (2019). Parenting within residential neighborhoods: a pluralistic approach with African American and Latino families at the center. *Advances in Child Development and Behavior* 57(1), 235–279. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2019.05.004>

Yu, Q., Huang, P., & Liu, L. (2017). From “connected presence” to “panoptic presence”: reframing the parent–child relationship on mobile instant messaging uses in the Chinese translocal context. *Mobile Media and Communication*, 5(2), 123–138. <https://doi.org/10.1177/2050157916688348>

Zimmer, M. (2008). The gaze of the perfect search engine: Google as an infrastructure of dataveillance. U A. Spink, & M. Zimmer (Ur.). *Web Search* (vol 14., str. 77-99). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-75829-7_6

Prilog 1. Lista izabranih članaka

	<i>PORTAL / NASLOV TEKSTA</i>	<i>DATUM OBJAVE</i>	<i>LINK</i>
	missMAMA		
T1	Potresan video pokazuje koliko lako predatori na Internetu dolaze do naše djece	6.4.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/potresan-video-pokazuje-koliko-je-lako-predatorima-na-internetu-doci-do-nase-djece-9842
T2	Roditelji, znate li što vaša djeca zapravo rade na internetu?	20.4.2019.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/roditelji-znate-li-sto-vasa-djeca-zapravo-rade-na-internetu-11372
T3	Internet im ne možeš zabraniti, ali evo kako ih naučiti da budu sigurni	7.2.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/internet-im-ne-mozes-zabraniti-ali-moras-ih-nauciti-lijepom-ponasanju-u-tom-svijetu-15049
T4	Znate li što rade: Je li i vaše dijete poput 90% djece na internetu?	7.8.2020.	https://miss7mama.24sata.hr/beba/svijet-kako-ga-vidite-mame/znate-li-sto-rade-je-li-i-vase-dijete-poput-90-djece-na-internetu-12844
T5	Objavljivanje fotografija djece na internetu može imati 'ozbiljne posljedice'	28.11.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/sretna-mama/objavljivanje-fotografija-djece-na-internetu-moze-imati-ozbiljne-posljedice-14874
T6	Moderni bonton: Kako reći drugima da ne stavljaju slike tvog djeteta online?	12.6.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/moderni-bonton-kako-reci-drugima-da-ne-stavljaju-slike-tvog-djeteta-online-15495
T7	YouTube ipak nije edukativan za djecu mlađu od dvije godine	26.6.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/youtube-ipak-nije-edukativan-za-djecu-mla-u-od-dvije-godine-10152
T8	Roditelji, oprez: Djeca posjećuju stranice s ucjenama i suicidom i nalaze se s nepoznatim	12.3.2020.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/roditelji-oprez-djeca-posjecuju-stranice-s-ucjenama-i-suicidom-i-nalaze-se-s-nepoznatim-ljudima-12442

	ljudima		
T9	Ovisnost o ekranima je stvarna! Evo kako pomoći djetetu da ne razvije ovisnost....	17.6.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/zdravlje/ovisnost-o-ekranima-je-stvarna-evo-kako-pomoci-djetetu-da-ne-razvije-ovisnost-14485
T10	Zbog mobitela kod djece dolazi i do promjena na mozgu!	10.12.2019.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/zdravlje/zbog-mobitela-kod-djece-dolazi-i-do-promjena-na-mozgu-12125
T11	Istraživanje: Djeca ne žele da roditelji objavljuju njihove slike na društvenim mrežama	29.12.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/istrazivanje-djeca-ne-zele-da-roditelji-objavljuju-njihove-slike-na-drustvenim-mrezama-14108
T12	Trebaju li roditelji objavljevati fotografije djece na društvenim mrežama?	8.4.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/trebaju-li-roditelji-objavljevati-fotografije-djece-na-drustvenim-mrezama-14322
T13	Zbog ovoga djeca ne bi trebala gledati sadržaj s YouTubea	20.5.2020.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/los-utjecaj-sto-napraviti-kad-dijete-poludiza-youtubeom-12430
T14	Liječnici upozoravaju na opasnost najnovijeg TikTok izazova: "Djeca zbog ljutog čipsa završavaju u bolnicama"	21.9.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/skola/lijecnici-upozoravaju-na-opasnost-najnovijeg-tiktok-izazova-djeca-zbog-ljutog-cipsa-završavaju-u-bolnicama-14687
T15	Zašto moramo učiti djecu da kritički razmišljaju o medijima?	10.5.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/skola/kako-djecu-uciti-da-kriticki-razmisljaju-o-medijima-9977
T16	Što trebate znati dok ste na mobitelu i laptopu s bebom	9.4.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/beba/razvoj-u-prvoj-godini/sto-trebate-znati-dok-ste-na-mobitelu-i-laptopu-s-bebom-9817
T17	Bebe već od 8 mjeseci znaju	16.4.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/bebe-vec-od-8-mjeseci-znaju-koristiti-mobitel-a-90-posto-predskolaca-samo-bira

	koristiti mobitel, a 90 posto predškolaca samo bira medijske sadržaje		medijske-sadrzaje-9742
T18	'Sve dok ne utječu na vrijeme koje imaš za obitelj, mobiteli su primjer pozitivnog, a ne negativnog roditeljstva'	12.8.2020.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/zanimljivosti/sve-dok-ne-utjecu-na-vrijeme-koje-imas-za-obitelj-mobiteli-su-primjer-pozitivnog-a-ne-negativnog-roditeljstva-12879
T19	'Zašto ne objavljujem fotografije svog djeteta na društvenim mrežama?'	15.12.2021.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/sretna-mama/zasto-ne-objavljujem-fotografije-svog-djeteta-na-drustvenim-mrezama-13179
T20	'Roditelji su opsjednuti mobitelima da nemaju vremena za vlastitu djecu'	6.2.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/roditelji-su-opsjednuti-mobitelima-da-nemaju-vremena-za-vlastitu-djecu-12299
T21	Pogledaj kako izgleda ovisnost odraslih o mobitelu iz perspektive šestogodišnjakinje	21.10.2019.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/igre-za-djecu/pogledaj-kako-izgleda-ovisnost-odraslih-o-mobitelu-iz-perspektive-sestogodisnjeg-djeteta-11959
T22	Mama želi trogodišnje dijete slati s mobitelom u vrtić. Umjesto podrške koju je očekivala, naišla je na kritike	28.10.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/dijete-u-vrticu/mama-zeli-trogodisnje-dijete-slasi-s-mobitelom-u-vrticu-umjesto-podrske-koju-je-ocekivala-naisla-je-na-kritike-14813
T23	Pink kaže da njena 11-godišnja kći nema mobitel i neće ga tako skoro niti dobiti	21.3.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/pink-kaze-da-njena-11-godisnja-kci-nema-mobitel-i-nece-ga-tako-skoro-niti-dobiti-15213

T24	Roditelji unajmljuju savjetnike koji ih uče odgoju djece bez mobitela i ekrana	10.7.2019.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/igre-za-djecu/roditelji-unajmljuju-savjetnike-koji-ih-uce-odgoju-djece-bez-mobitela-i-ekrana-11614
T25	Roditelji na mobitelu: Kako utječu na ponašanje djece?	31.7.2018.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-drugedo-seste-godine/roditelji-na-mobitelu-kako-utjecuna-ponasanje-djece-10211
T26	Zbog televizije i mobitela kasni jezično-govorni razvoj kod djece	15.9.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/sve-vise-djecakao-ovisno-o-igricama-a-djevojica-o-mobitelima-4128
T27	S koliko godina djeca trebaju dobiti svoj prvi pametni telefon?	22.9.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/s-kolikogodina-djeca-trebaju-dobiti-svoj-prvi-pametnitemelefon-14688
T28	8 savjeta uz koje će tvoje dijete koristiti pametni telefon na najkorisniji način	20.2.2021.	https://miss7mama.24sata.hr/beba/svijet-kako-gavide-mame/8-savjeta-uz-koje-ce-tvoje-dijete-koristitipametni-telefon-na-najkorisniji-nacin-13292
T29	Evo zašto ekrani ne smiju smirivati dijete ni biti prva opcija za to	19.12.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/evo-zasto-ekrani-ne-smiju-smirivati-dijete-ni-bitiprva-opcija-za-to-14925
T30	Ovo su razlozi zbog kojih ćete dobro razmisliti hoćete li dijete staviti pred ekran	23.12.2021.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/specijal/utjecaj-ekrana-na-odrastanje-djeteta-prve-dvije-godine-sunajkriticnije-14011
T31	Kakve veze ADHD kod djece ima s video igricama i ekranima?	2.5.2019.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/kakve-veze-adhd-kod-djece-ima-s-video-igricama-i-ekranima-11384
T32	Virtualna rasprava Hrvata: Djecu svuda voze, nikad se ne igraju vani, ništa ih	24.2.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/virtualnairasprava-hrvata-djecu-svuda-voze-nikad-se-ne-igrajuvani-nista-ih-ne-zanima-15124

	ne zanima		
T33	Roditelji koji koriste svoje telefone za opuštanje su (obično) lošiji roditelji	13.6.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/roditelji-koji-koriste-svoje-telefone-za-opustanje-su-obicno-losiji-roditelji-15498
T34	Polovica roditelja smatra da su društveni mediji loši za mentalno zdravlje djece	6.5.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/polovica-roditelja-smatra-da-su-drustveni-mediji-losi-za-mentalno-zdravlje-djece-15363
T35	Šest genijalnih trikova koji će spriječiti djecu da bulje u ekrane cijeli dan	6.10.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/sest-genijalnih-trikova-koji-ce-sprijeciti-djecu-da-bulje-u-ekrane-cijeli-dan-14739
T36	Istraživanje: Manje od četvrtine obitelji svaki dan sjedne na zajedničku večeru, bez ekrana	2.12.2021.	https://miss7mama.24sata.hr/roditelji/sretna-mama/istrazivanje-manje-od-cetvrtine-obitelji-svaki-dan-sjedne-na-zajednicku-veceru-bez-ekrana-14020
T37	Psiholog odgovara: Koliko vremena provedenog pred ekranima je previše?	27.5.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/psiholog-odgovara-koliko-vremena-provedenog-pred-ekranima-je-previse-13575
T38	Aktivno provedeno vrijeme ispred ekrana ima koristi za djecu, pokazuju istraživanja	19.3.2020.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/aktivno-provedeno-vrijeme-ispred-ekrana-ima-koristi-za-djecu-pokazuju-istrazivanja-12464
T39	Današnja djeca se sve manje igraju - to znamo, ali dokazano je i istraživanjem	20.5.2023.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/danasnja-djeca-se-sve-manje-igraju-11471
T40	"Digitalni kokain": Kako prekomjerna upotreba ekrana oštećuje djetetov	10.3.2021.	https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/digitalni-kokain-kako-prekomjerna-upotreba-ekrana-ostecuje-djetetov-mozak-13382

	mozak?		
T41	Zbog pretjerane upotrebe društvenih mreža, djeca gube jednu noć sna tjedna, tvrdi istraživanje	26.10.2022.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/zbog-pretjerane-upotrebe-drustvenih-mreza-djeca-gube-jednu-noc-sna-tjedna-tvrdi-istrazivanje-14753
T42	Više od 90 posto djece ima profil na Facebooku	17.2.2014.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/vise-od-90-posto-djece-ima-profil-na-facebooku-1205
T43	Znate li što vaš tinejdžer radi na Internetu?	20.3.2014.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/znate-li-sto-vas-teenager-radi-na-internetu-1263
T44	Trebaju li roditelji i djeca biti prijatelji na Facebooku?	12.1.2017.	https://miss7mama.24sata.hr/skolarci/razvoj-od-sedme-do-cetrnaeste-godine/trebaju-li-roditelji-i-djeca-bit-prijatelji-na-facebooku-7605
	Roda.hr		
T45	Sharenting	30.12.2020.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/sharenting.html
T46	Osam digitalnih vještina koje naša djeca moraju naučiti	11.1.2017.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/osam-digitalnih-vjestina-koje-nasa-djeca-moraju-nauciti.html
T47	Kako uravnotežiti vrijeme koje djeca provode pred ekranima	20.12.2017.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/kako-uravnoteziti-vrijeme-koje-djeca-provode-pred-ekranima.html
T48	Digitalna pismenost - što predškolska djeca trebaju znati o njoj?	20.11.2016.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/digitalna-pismenost-sto-predskolska-djeca-trebaju-znati-o-njoj.html
T49	Dječja prava vrijede i u digitalnom svijetu	4.2.2021.	https://www.roda.hr/udruga/projekti/razmisli-pa-klikni/djecja-prava-vrijede-i-u-digitalnom-svijetu.html
T50	Zašto roditelji uopće	11.12.2018.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/zasto-roditelji-uopce-kupuju-djeci-

	kupuju djeci digitalne uređaje?		digitalne-uredaje.html
T51	Koliko vremena pred ekranima je primjereno za moje dijete?	3.10.2018.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/koliko-vremena-pred-ekranima-je-primjereno-za-moje-dijete.html
T52	YouTube - djeci omiljena mrežna usluga	10.3.2020.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/youtube-djeci-omiljena-mrezna-usluga.html
T53	Jesper Juul: Kako pametni telefoni i tableti izgledaju naša srca?	27.7.2019.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/jesper-juul-kako-pametni-telefoni-i-tableti-izgledaju-nasa-srca.html
T54	Preporuke Američke pedijatrijske akademije o korištenju digitalnih medija	28.12.2018.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/preporuke-americke-pedijatrijske-akademije-o-koristenju-digitalnih-medija.html
T55	Svaki dan je dan za fotografiranje	5.8.2018.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/svaki-dan-je-dan-za-fotografiranje.html
T56	Kad djetetu dati prvi mobitel	9.3.2018.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/kad-djetetu-dati-prvi-mobitel.html
T57	Korištenje elektroničkih uređaja i kasniji razvoj govora	10.11.2017.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/koristenje-elektronickih-uredaja-i-kasniji-razvoj-govora.html
T58	Četiri koraka do odgovornog ponašanja na internetu	12.4.2017.	https://www.roda.hr/portal/roditeljstvo/izazovi-roditeljstva/cetiri-koraka-do-odgovornog-ponasanja-na-internetu.html
	roditelji.story.hr.		
T59	'RAT' OKO EKRANA: Zašto je moj sin jedva dočekao 16-i	8.6.2023.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Teen/a21816/RAT-OKO-EKRANA-Zasto-je-moj-sin-jedva-docekao-16-i-rodjendan-i-sto-je-navelo-18-godisnjaka-da-izbrise-TikTok.html

	rođendan i što je navelo 18-godišnjaka da izbriše TikTok?		
T60	ZNAKOVI CYBERBULLYINGA: Emocionalna uznemirenost i povlačenje u sobu mogu ukazivati na to da je dijete žrtva nasilnika	6.4.2022.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a18124/Kako-prepoznati-da-je-dijete-zlostavljano.html
T61	Zašto kazna oduzimanja mobitela djetetu može donijeti više štete nego li koristi!	6.10.2021.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a15937/zasto-kazna-oduzimanja-mobitela-djetetu-moze-donijeti-vise-stete-nego-li-koristi.html
T62	'Svi smo stalno pod pritiskom odluka drugih roditelja koji svojoj djeci prerano daju mobitel'	29.9.2021.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a15902/mirna-maras-marijana-mikulic-kada-smo-djeci-dale-prvi-mobitel.html
T63	'Djeca su nam bila ovisna': 'Skidanje' s ekrana izgledalo je bezbolnije nego što smo mislili!	9.3.2021.	https://roditelji.story.hr/Za-mame-i-tate/Stvaran-zivot/a14960/djeca-ovisnost-o-mobitelima-ograniceno-vrijeme-na-internetu-odgoj-kreativnost.html
T64	Vaša djeca ne mogu bez mobitela, no možete li vi?	9.11.2020.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a14410/vasa-djeca-ne-mogu-bez-mobitela-no-mozete-li-vi.html
T65	Influenceri su novi dječji idoli! Psihologica otkriva na što roditelji moraju paziti!	19.10.2020.	https://roditelji.story.hr/Za-mame-i-tate/Stvaran-zivot/a14297/influenceri-su-novi-djecji-idoli-psihologica-otkriva-na-sto-roditelji-moraju-paziti.html
T66	Djeca na društvenim mrežama: 7 fotografija koje roditelji nikako ne bi	30.9.2020.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Vrtic/a14185/djeca-na-drustvenim-mrezama-7-fotografija-koje-roditelji-nikako-ne-bi-trebali-objavljivati.html

	trebali objavljivati		
T67	Roditelji, oprez! Pojavila se nova verzija opasne igre Plavi kit!	14.7.2020.	https://roditelji.story.hr/Za-mame-i-tate/Stvaran-zivot/a13753/roditelji-oprez-pojavila-se-nova-verzija-opasne-igre-plavi-kit.html
T68	Je li vaše dijete žrtva vršnjačkog nasilja?	26.2.2020.	https://roditelji.story.hr/Za-mame-i-tate/Stvaran-zivot/a12993/je-li-vase-dijete-zrtva-vrsnjackog-nasilja.html
T69	Što učiniti kada dijete želi trenirati umjetnu inteligenciju u boravku?	16.5.2018.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a10482/sto-kada-dijete-zeli-nocu-trenirati-umjetnu-inteligenciju-u-dnevnom-boravku.html
T70	Kad roditelji prolupaju...	9.10.2018.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a10926/kad-roditelji-prolupaju.html
T71	Djeca nisu svjesna opasnosti...	16.3.2018.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a10177/djeca-nisu-svjesna-opasnosti.html
T72	Kada igranje video igrice postane ovisnost	9.3.2018.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a10151/kada-igranje-video-igrice-postane-ovisnost.html
T73	Što učiniti kada moje dijete doživi nasilje putem društvenih grupa?	26.9.2017.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a9523/sto-uciniti-kada-moje-dijete-dozivi-nasilje-putem-drustvenih-grupa.html
T74	Kako spriječiti cyberbullying i što kada se dogodi?	7.2.2017.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a8544/kako-sprijeciti-cyberbullying-sto-kada-se-dogodi.html
T75	Evo kako možete u svakom trenutku znati što vaše dijete radi na internetu	13.2.2017.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a8580/evo-kako-mozete-u-svakom-trenutku-znati-sto-vase-dijete-radi-na-internetu.html
T76	Utjecaj medija na djecu	2.5.2016.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Vrtic/a7361/utjecaj-medija-na-djecu.html
T77	10 razloga zašto bi mobilni uređaji trebali biti	29.3.2016.	https://roditelji.story.hr/Zdravlje-i-prehrana/Klinci/a7178/10-razloga-zasto-bi-mobilni-uredaji-trebali-biti-zabranjeni-djeci-mladoj-od-12-godina.html

	zabranjeni djeci mlađoj od 12 godina		
T78	Djeca zaposlenika najmoćnijih tehnoloških tvrtki školuju se bez ekrana	8.4.2016.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a7232/djeca-zaposlenika-najmocnijih-tehnoloskih-tvrtki-skoluju-se-bez-ekrana.html
T79	Moderne tehnologije - moderna djeca	7.3.2013.	https://roditelji.story.hr/Odgoj/Skola/a2473/2339-moderne-tehnologije-moderna-djeca.html